

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Spory o význam díla i osobnosti Antonína Dvořáka – tzv. „dvořákovské boje“ se zaměřením na zapojení politicko-kulturních témat do výuky

Disputes over the Meaning of Antonín Dvořák's Work and Personality – so-called „Dvořák fights“ Focusing on the Involvement of Political and Cultural Themes in Teaching

Terezie Soběslavová

Vedoucí práce: PhDr. Magdalena Saláková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis – Hudební výchova

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Spory o význam díla i osobnosti Antonína Dvořáka – tzv. „dvořákovské boje“ se zaměřením na zapojení politicko-kulturních témat do výuky vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 19. 4. 2021.

.....

Terezie Soběslavová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Magdaleně Salákové, Ph.D. za podnětné připomínky, vstřícnost a ochotu po celou dobu zpracování této práce.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se věnuje tématu, které zasáhlo jak do díla hudebního skladatele Antonína Dvořáka, tak i do vnímání jeho osobnosti, a to „bojům“ o Dvořáka. Cílem práce je mapování celého protidvořákovského boje od jeho počátků, přes příčiny i následky především pomocí článků z dobových periodik. Částečně se práce zaměřuje i na předchozí období bojů o Dvořáka, kterým je „boj“ proti Smetanovi. Pro lepší orientaci v dvořákovských bojích jsou zde okrajově zahrnuty i evropské problémy, jakými byly spory mezi programní a absolutní hudbou či operní reforma Richarda Wagnera. Dále jsou v práci představeny hlavní osobnosti, které byly převážně hlavními strůjci bojů proti Dvořákovi, nebo Dvořákovi zastánci. Další intencí práce je také zapojení politicko-kulturní témata do výuky pomocí aktivity, díky které by mohla být lépe přiblížena doba či daný problém.

Klíčová slova: Antonín Dvořák, Bedřich Smetana, Zdeněk Nejedlý, boj o Dvořáka, hudební spory, programní hudba, absolutní hudba, politicko-kulturní témata

ABSTRACT

This bachelor's work deals with a theme that has affected both the work of the musical composer Antonín Dvořák and the perception of his personality, namely the "struggles" over Dvořák. The aim of the work is to map the whole anti-backyard struggle from its beginnings, through causes and consequences, primarily through articles from period periodicals. Part of the work also focuses on the previous period of fighting for Dvořák, which is the "fight" against Smetana. For a better orientation in backyard fights, European issues such as the disputes between program and absolute music, or the operatic reform of Richard Wagner, are also marginally included. Also presented at work are the main figures who were predominantly the main instigators of the fights against Dvorak, or the proponents of Dvorak. Another integral part of the work is also the involvement of political/cultural themes in teaching by means of an activity that could better approximate the time or the problem at hand.

Keywords: Antonín Dvořák, Bedřich Smetana, Zdeněk Nejedlý, Dvořák fights, musical disputes, program music, absolute music, political-cultural themes

Obsah

Úvod.....	7
1 O životě Antonína Dvořáka.....	9
1.1 Zdeněk Nejedlý a Otilie Dvořáková.....	13
2 Počátky bojů o Dvořáka ve druhé polovině 19. století – „boj proti Smetanovi“.....	15
2.1 Časopis Dalibor a Hudební listy.....	19
3 Dvořákovi odpůrci – tzv. „smetanovci“.....	21
3.1 Časopis Smetana.....	24
3.2 Česká kultura.....	26
4 Obhájci Dvořákova díla.....	29
4.1 Hudební revue.....	30
4.2 Časopis Dalibor.....	32
5 Osobnosti 20. století spojené s dvořákovským bojem.....	36
5.1 Zdeněk Nejedlý.....	37
5.2 Vladimír Helfert.....	39
5.3 Josef Bartoš.....	41
5.4 Josef Suk.....	43
6 Zapojení tématu dvořákovských bojů do výuky.....	46
6.1 Debatní souboj Smetana-Dvořák (střední školy).....	46
6.1.1 Materiály k aktivitě.....	47
Závěr.....	52
Prameny a literatura.....	54

Úvod

Takzvané „dlouhé“ 19. století bylo obdobím velkých změn, kterými procházela nejen společnost. Rychlý vývoj, nové styly a pokrok se také výrazně dotkly i hudby. Došlo k velkému rozkvětu programní hudby, objevilo se nové pojetí opery spojené s německým skladatelem Richardem Wagnerem. Právě zavádění novot způsobilo pře mezi zastánci absolutní a programní hudby či mezi klasickou operou a hudebním dramatem Richarda Wagnera. V českém prostředí se terčem kritiky stali nejprve Bedřich Smetana, poté Antonín Dvořák. Hudební spory o význam a přínos skladatele se udály nejen v oblasti českých zemí, ale i v jiných evropských kulturách. Podobná situace se stala například v případě německého skladatele Felixe Mendelssohna-Bartholdyho,¹ kterému byl po jeho smrti upírán jakýkoliv přínos německé hudbě. Téma této práce, tedy boje o Dvořáka, spadá převážně sice až do 20. století, ale veškeré tyto nesváry, odehrávající se na hudebním poli ve druhé polovině 19. století, s ním úzce souvisí. U nás bojům o Dvořáka předcházely boje proti Smetanovi, které byly vázány na problémy programní hudby a wagnerianismu. Již v této době se začala společnost dělit na dva proudy názorových postojů – „smetanovce“ a „dvořákovce“.

Existuje poměrně značné množství materiálů týkajících se tématu dvořákovských bojů, ale větších studií, které by se věnovaly výhradně jen bojům o Dvořáka, není mnoho. Výrazně se o toto téma zajímal muzikolog Rudolf Pečman, jehož kniha *Útok na Antonína Dvořáka* byla pro zpracování této práce jedním z hlavních zdrojů čerpání informací. Pečman se tematiky dvořákovských bojů dotkl i ve svých jiných publikacích, jako je např. monografie *Vladimír Helfert*. Dalším informačním zdrojem ohledně bojů o Dvořáka jsou také jednotlivé články ze současného odborného hudebního časopisu *Opus musicum*.

Záměrem této bakalářské práce není vypracovat vyčerpávající studii o bojích proti Dvořákovi, ale pomocí článků z periodik nastínit představu, strukturu bojů, přiblížit myšlení té doby. Přestože se může jevit, že název této práce striktně vymezuje zkoumané období pouze na dvořákovské boje, pro snazší přehlednost a orientování se v tématu tato práce zahrnuje i částečně období bojů proti Smetanovi. Z důvodu nutného kontextu se také pochopitelně věnuje problémům, které v hudbě nastaly ve druhé polovině 19. století.

---

¹ V případě Mendelssohna šlo ale spíše o antisemitsky orientovaného postoje.

Boje o Dvořáka probíhaly zejména prostřednictvím tisku. Cílem této práce je především mapování bojů pomocí dobových článků z hudebních periodik, které jsou pro tuto práci primárními prameny. Jsou zde představeny zvláště ty časopisy, které se staly stěžejními pro vyjadřování smetanovců a dvořákovců. Byly to časopisy *Smetana*, *Česká kultura*, *Hudební revue* a *Dalibor*. Nejen zde se ale objevovaly útoky na Dvořáka či jeho obhajoba. Periodik, kde můžeme naléznout různé polemiky související s protidvořákovskými boji, je více. Články se také vyskytují dokonce i v nehudebním či běžném denním tisku. Tím se boje dostaly do podvědomí široké veřejnosti, přesto jde spíše o odborný spor. V práci jsou hojně využity úryvky z článků i pro lepší pochopení a zobrazení celé situace. Cílem těchto ukázek je také pokus analyzovat postoje a názory jak smetanovců, tak dvořákovců. Intencí je také poukázat na zpětné reakce na určité útočné články, zdůraznit jakým stylem bojovali smetanovci a jaký způsob útoku vybrali dvořákovci. Důležitou součástí pro lepší zobrazení celé situace je také bližší představení hlavních strůjců dvořákovských bojů, ale i osobností, které se postavili na stranu Dvořáka.

Jedním z dalších zaměření této práce je také zapojení nejen tématu dvořákovských bojů do výuky. Ve výuce hudební výchovy jsou taková témata jako například spory programní a absolutní hudby poměrně opomíjena a nejsou zařazována jako součást dějin hudby. Orientování se v politicko-kulturních tématech, jejímž příkladem je třeba tento hudební spor, může být pro žáky výraznou pomocí pro lepší pochopení dané doby.

1 O životě Antonína Dvořáka

Antonín Dvořák se narodil 8. září 1841 v Nelahozevsi rodičům Františkovi Dvořákovi (1814–1894) a Anně, rozené Zdeňkové (1820–1882). Manželé společně vychovali osm dětí, z nichž byl Antonín Dvořák prvorozený. František Dvořák rád hrál na housle, ale hudbou se neživil. Byl venkovským hostinským a řezníkem, nejprve v Nelahozevsi a později ve Zlonicích u Slaného. Dvořákovo hudební vzdělání začalo již v útlém věku, kdy začal hrát na housle u místního učitele a dobrého hudebníka Josefa Spitze, který objevil jeho velké nadání. Přes všechn talent měl Dvořák jako nejstarší syn převzít řeznickou živnost po otci, kvůli čemuž bylo jeho vzdělání omezeno na několik tříd venkovské školy a důraz se kladl především na německý jazyk, který bylo potřeba ovládat pro hostinství i na českém venkově.

Ve dvanácti letech byl poslán ke strýci Josefu Zdeňkovi do Zlonic, aby zde především chodil do německé školy. Velmi šťastnou shodou okolností se jeho učitelem němčiny stal Antonín Liehmann, který působil ve Zlonicích jako varhaník, soukromý učitel hudby. Vedl také kapelu, která byla proslulá široko v okolí. Učitel Liehmann si brzy uvědomil, jaký má Dvořák talent. Dvořáka učil na housle i varhany. Zasvětil ho do základů teoretické hudební kompozice. Dvořák občas hrával ve zlonickém kostele na varhany a v Liehmannově kapele. Mezitím se rozhodla přestěhovat do Zlonic i Dvořákova rodina. Zde si otec František Dvořák najal velkou hospodu, ale kvůli konkurenci se jim nevedlo dobře.² Protože měl Antonín po otci živnost zdědit, bylo důležité se lépe naučit německy. Byl proto poslán do České Kamenice, kde se měl v jazyku zlepšit, ale našel zde nového učitele, nadšeného hudebníka, Františka Hankeho, který mu prospěl spíše v hodinách varhan a generálbasu než v lekcích němčiny. Po ročním pobytu v České Kamenici se vrátil zpět do Zlonic. Dvořákově rodině se dařilo stále hůř.³ Dvořákovi se pomalu rozplýval sen, že se bude i nadále věnovat hudbě a musel začít vypomáhat v hostinci i řeznictví v domnění, že i on se bude muset takto žít. Díky horlivým přímluvám učitele Antonína Liehmana se nakonec Dvořák ocitl na podzim roku 1857 na varhanické škole v Praze.⁴ Bydlel

---

² ŠOUREK, Otakar. *Antonín Dvořák*. Praha: Mánes, 1929. 197 s. Zlatoroh. Sbíрка illustrovaných monografií; Sv. 54-55, s. 1-4.

³ HOLZKNECHT, Václav. *Antonín Dvořák*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1955. 124 s., [17] s. obr. příl. Knižnice životopisů, s. 17.

⁴ ŠOUREK, Otakar. *Antonín Dvořák*, s. 4.

v Dominikánské (dnešní Husově) ulici č. 238 u krejčovského mistra Jana Plevy, který si vzal za ženu jeho sestřenicí. Mimo varhanické školy studoval také kvůli otci německou pokračovací školu u Františkánů, aby se doučil němčině.⁵ První studentská léta byla pro něj velmi krušná. Z domova přicházela jen prostá podpora, žil prakticky pouze ze skromného přívýdělku z poskytování soukromých hudebních lekcí.⁶ Když Dvořák nastoupil na varhanickou školu, byl jejím ředitelem Karel F. Pitsch, díky kterému poznal více zblízka klasickou hudbu a získal mnoho kontrapunktických vědomostí. Pitsch ovšem koncem prvního školního roku zemřel. Na jeho místo nastoupil nový ředitel Josef Krejčí, pro kterého byla důležitá dokonalá znalost němčiny, což činilo Dvořákovi stále problém. Na škole v té době našťastí působili výborní učitelé, jako František Blažek, Josef Foerster a Josef Leopold Zvonař, kteří ve všem Dvořákovi pomáhali, aby dostudoval. Při ukončení studia varhanické školy v roce 1859 obdržel od ředitele Krejčího posudek ve smyslu, že je „výborný, spíše však praktický talent.“⁷

Po ukončení varhanické školy vstoupil Dvořák do orchestru Karla Komzáka, který hrával spíše na zábavách, ale měl natolik dobrou úroveň, že byl jako celek převzat do orchestru Prozatímního divadla v roce 1862 pod vedením Jana Nepomuka Maýra ke třem představením v týdnu. Roku 1866 se orchestru ujal Bedřich Smetana, který jako osobnost zakladatele národní hudby Dvořáka velice inspiroval. Pod taktovkou Smetany poznával významné opery, které byly na programu Prozatímního divadla. Život s měsíční odměnou 18 zlatých byl velmi těžký, a tak si stále přivydělával soukromými hodinami. Kolem roku 1864 začal soukromě vyučovat dcery pražského zlatníka Jana Jiřího Čermáka Josefínu a Annu. Do krásné Josefíny, herečky Prozatímního divadla, se Dvořák zamiloval, avšak Josefína se provdala za hraběte Václava Kounice a Dvořák si později vzal Josefíninu sestru Annu.

Z milostného zklamání vznikla písňová sbírka nazvaná *Cypřiše*, pro kterou našel podklad ve verších Gustava Pflagra-Moravského. Sbírkou byla ještě později Dvořákem několikrát upravena do konečné podoby. V téže době se také pustil do své první symfonie c moll, nazvané *Zlonické zvony*. S pocitem, že nedokáže napsat to, co má právě na mysli, postupně stvořil a spálil dvě přede hry, dvě mše a klavírní kvintet. Kolem roku 1870 se pokusil napsat svou první operu *Alfred*. V opeře byly patrné různé

---

⁵ HOLZKNECHT, Václav. *Antonín Dvořák*, s. 18.

⁶ ŠOUREK, Otakar. *Antonín Dvořák*, s. 4.

⁷ HOLZKNECHT, Václav. *Antonín Dvořák*, s. 19.

prvky po vzoru německého skladatele Richarda Wagnera. Dvořákova operní prvotina nebyla úspěšná. Do dnešní doby se dochovala pouze její předehra, kterou samostatně v roce 1938 vydalo nakladatelství Simrock jako *Dramatickou ouverturu*. V roce 1871 odešel z orchestru Prozatímního divadla, stal se nyní především soukromým učitelem hudby, dále rozvíjel svou skladatelskou činnost a působil ještě jako varhaník v kostele sv. Vojtěcha na Novém Městě v Praze.⁸ Roku 1873 se v Prozatímním divadle pod taktovkou Bedřicha Smetany začala studovat jeho druhá opera *Král a uhlíř*. Při jedné zkoušce Smetana pronesl, že je opera plná geniálních nápadů, ale že sotva dojde k provedení. Dvořák noty sebral, doma je spálil a dal se do komponování stejného námětu znovu. Druhá verze opery *Král a uhlíř* vynesla uznání mnoha hudebníků z okruhu Prozatímního divadla. Úspěch byl ale pouze přechodný, později se již opera nehrála. V koncertních programech se udržela pouze předehra jako *Ouvertura F dur*.⁹

Antonín Dvořák se 17. listopadu 1873 v kostele sv. Petra oženil s dcerou zlatníka Čermáka, mladší sestrou jeho dřívější lásky Josefíny, Annou Čermákovou. Devatenáctiletá Anna nebyla dle tehdejších zákonů plnoletá, ale byla již ve čtvrtém měsíci těhotenství. Kvůli přetrvávající nepřilíh dobré finanční situaci, bydleli novomanželé zpočátku u Anniny matky Klotildy Čermákové. Za několik měsíců se přestěhovali do malého skromného bytu v ulici Na Rybníčku, kde se jim za nedlouho narodil syn Otakar, poté dcery Josefa a Růžena. Všechny děti bohužel během krátké doby zemřely. Po ztrátě dětí zkomponoval v největším zármutku své dnes nejproslulejší dílo, duchovní kantátu *Stabat mater*.¹⁰ Počátkem roku se finanční situace Dvořákových poměrně zlepšovala, mohli se tak přestěhovat do většího bytu v Žitné ulici čp. 564, kde bydlel Dvořák až do své smrti.¹¹

Během jednoho desetiletí od roku 1871 do 1881 vzniklo celkem třicet velkých děl.¹² V tomto období se také Dvořákova tvorba rozšiřuje do podvědomí celé české a německé hudební kultury a stává se středem zájmů veškerého hudebního života. V 80. letech 19. století byly Dvořákovy existenční poměry natolik dobré, že si zřídil

---

⁸ SMETANA, Robert. *O místo a význam Dvořákova skladatelského díla v českém hudebním vývoji*. Praha: Svaz čs. skladatelů, 1956. 171 s. Knižnice Hudebních rozhledů; Roč. 2. Sv. 7, s. 22.

⁹ HOLZKNECHT, Václav. *Antonín Dvořák*, s. 21-25.

¹⁰ <http://www.antonin-dvorak.cz/zivot> [cit. 18. 11. 2020]

¹¹ ŠOUREK, Otakar. *Antonín Dvořák*, s. 18.

¹² SMETANA, Robert. *O místo a význam Dvořákova skladatelského díla v českém hudebním vývoji*, s. 23.

nehonosné venkovské sídlo ve Vysoké u Příbrami. Období let 1881-1891 nebylo tak skladatelsky bohaté jako předchozí etapa. Bylo to především z důvodu Dvořákových velkých koncertních cest, které podnikal od roku 1884 zejména do Anglie. Dvořák zkomponoval pro Anglii hned několik děl – pro Filharmonický spolek v Londýně složil svou sedmou symfonii (symfonie d-moll, op. 70), pro Birmingham napsal své slavné *Requiem* a kantátu *Svatební košile*.¹³ Dvořák byl zahrnován mimořádnými poctami po celé Evropě, což se dostalo až do Ameriky. Zakladatelka Americké národní konzervatoře v New Yorku Mrs. Jeanette Thurber nabídla Dvořákovi, ve snaze zvýšit prestiž své školy významnou evropskou hudební osobností, místo uměleckého ředitele. Dvořák ovšem zpočátku nabídku nepřijal, jelikož nechtěl za žádnou cenu opustit rodnou zemi ani manželku s dětmi. I přes zvýšení odměny stále odmítal a nechtěl nikam jet, až koncem roku 1891 o jeho odjezdu rozhodla sama rodina. Ještě před odjezdem do Ameriky uspořádal velkou koncertní cestu po Čechách se svými přáteli houslistou Ferdinandem Lachnerem a violoncellistou Hanušem Wihanem¹⁴ a stihl také napsat ve Vysoké *Te Deum* a kantátu *Americký prapor* na objednávku paní Thurberové na oslavu 400. výročí objevení Ameriky. Odpoledne 15. září 1892 vyrazil pouze se svou manželkou, nejstarší dcerou a nejstarším synem. Ostatní děti zůstaly u Anniny matky Klotildy. Dvořákův život v New Yorku byl velmi klidný. Do společnosti nechodil a na koncerty jen málokdy. Ovšem příval nových dojmů byl tak velký, že vznikla jeho nejslavnější symfonie e-moll, kterou v posledním okamžiku před jejím provedením pojmenoval *Z Nového světa*. Léto roku 1893 chtěl Dvořák strávit v Čechách se svými dětmi, ale nakonec ho zlákala nabídka poznat zajímavé kraje amerického vnitrozemí v české osadě Spillville ve státě Jova. Přijely za ním na léto dokonce i jeho další čtyři děti, které zůstaly v Praze. V Americe vznikla ještě řada menších děl a soubor nádherných *Biblických písní*. Dvořák se poté vrhnul na přepracování opery *Dimitrij*. Amerika se ale Dvořákovi pomalu vzdalovala a jen kvůli naléhání newyorských přátel prodloužil ještě svou smlouvu o rok. Na léto 1894 se vrátil zpět do Čech, do Ameriky následně odjel pouze se svou chotí a synem Otakarem. Do Čech se pak navrátil již

---

¹³ SMETANA, Robert. *O místo a význam Dvořákova skladatelského díla v českém hudebním vývoji*, s. 26-28.

¹⁴DVOŘÁK, Otakar, KOUPIL, Jan a DVOŘÁK, Antonín. *Můj otec Antonín Dvořák*. Vyd. 1. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2004. 216 s., [2] s. příl. ISBN 80-86240-78-9, s. 18-20.

koncem dubna 1895.¹⁵ Po návratu z Ameriky ještě uskutečnil svou poslední cestu do ciziny, a to do Anglie v roce 1896. Poté zůstal již definitivně v Čechách.¹⁶

Ve svých posledních letech života obrátil Dvořák svou tvůrčí mysl na pole české pohádky, jíž se dotkl už dříve při kompozici balady *Svatební košile*. Soustředil se především na náměty z Erbenovy *Kytice*. Během roku 1896 zkomponoval hned čtyři symfonické básně *Vodníka*, *Zlatý kolovrat*, *Holoubka*, *Poledníci* a přidal k nim ještě samostatnou *Píseň bohatýrskou*. Po symfonických básních napsal mezi lety 1897-1903 své poslední tři opery. Na libreto Adolfa Weniga vytvořil humornou operu *Čert a Káča*, poté na libreto Jaroslava Kvapila poetickou *Rusalku*, která měla premiéru 31. března 1901 a je dnes vedle *Prodané nevěsty* nejpoblárnější českou operou. Jako poslední napsal operu *Armida* na text Jaroslava Vrchlického, které ovšem nevěnovalo Národní divadlo takovou péči, proto Dvořák se s divadlem rozešel ve zlém. Premiéra 25. března 1904 se odehrála bez Dvořákovy účasti. Začátkem dubna se pořádal první velký český hudební festival, kde mělo v hlavním programu zaznít Dvořákovo dílo *Svatá Ludmila*, nicméně Dvořák se zúčastnit nemohl kvůli onemocnění ledvin a močového měchýře.¹⁷ V neděli 1. května už se cítil o poznání lépe a k poledni zasedl s rodinou k obědu. Seděl tentokrát v křesle, nikoli na židli, když pronesl svá poslední slova: „*To se mi nějak točí hlava...*“¹⁸ Během několika minut přiběhl lékař profesor Hnátek, který už pouze konstatoval smrt a za její příčinu určil mozkovou mrtvici.¹⁹ Zpráva o úmrtí velkého skladatele a génia, jakým byl Antonín Dvořák, se rychle rozběhla po celém světě. Pohřeb se konal v chrámu sv. Salvátora na Starém Městě Pražském. Lidé mu poté skládali poctu na poslední cestě na Vyšehradský hřbitov.²⁰

1.1 Zdeněk Nejedlý a Otilie Dvořáková

Dlouho se hledalo vysvětlení, proč si Nejedlý zasedl zrovna na Dvořáka. V roce 1984 vyšla kniha Josefa Škvoreckého *Scherzo capriccioso: veselý sen o*

---

¹⁵ ŠOUREK, Otakar. *Antonín Dvořák*, s. 34-39.

¹⁶ SMETANA, Robert. *O místo a význam Dvořákova skladatelského díla v českém hudebním vývoji*, s. 29.

¹⁷ ŠOUREK, Otakar. *Antonín Dvořák*, s. 40-42.

¹⁸ DVOŘÁK, Otakar, KOUPIL, Jan a DVOŘÁK, Antonín. *Můj otec Antonín Dvořák*, s. 90.

¹⁹ Tamtéž, s. 90.

²⁰ ŠOUREK, Otakar. *Antonín Dvořák*, s. 42.

Dvořákovi, ve které Škvorecký popisuje nevyslyšenou lásku Zdeňka Nejedlého k Dvořákově nejstarší dceři Otilii. Přestože kniha není muzikologickým dílem, ale pouze krásnou literaturou, bylo toto tvrzení dlouhá léta bráno jako fakt. Celý příběh je přepracovaným životopisem Antonína Dvořáka do literární podoby. Postava Antonína Dvořáka vypráví, jak k nim začal často chodit s Otylkou domů mladý Zdeněk Nejedlý, o kterém postava Dvořáka tvrdí, že znehodnocoval Smetanu a jeho práci, přičemž skutečnost byla právě naopak, kdy Nejedlý Smetanu glorifikoval a útočil právě proti Dvořákovi a jeho dílu. Dále ve vyprávění popisuje, že sama Otylka se Nejedlého vlastně bála, protože na ni pokaždé čekal po jejích hodinách zpěvu, a nakonec se k nim domů pozval sám. Dokonce se mu sama Otylka přiznala, že se schází s jeho žákem Josefem Sukem. Když pak přišel Nejedlý znovu, Dvořák ho vlastnoručně vyhodil. „*Letěl jistě jako kometa. Mistr byl dosud silák.*“²¹

Nicméně ze všech životopisů o Antonínu Dvořákovi vyplývá, že rozhodně nikdy nepoužíval takové výrazy, které používá Škvorecký ve své knize. Dvořákův syn Otakar Dvořák ve své knize vzpomínek *Můj otec Antonín Dvořák* uvádí, že jediné výrazy, které byl Dvořák schopen vypustit z úst, byly „ťulpas“ nebo „ťululum“. Nikde není pramenně doloženo, že by se Zdeněk Nejedlý ucházel o ruku Otilie Dvořákové a dnes je tento fakt již zcela vyvrácen.

---

²¹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Scherzo capriccioso: veselý sen o Dvořákovi*. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Odeon, 1991. 486 s. Klub čtenářů; sv. 646. ISBN 80-207-0292-X, s. 314.

2 Počátky bojů o Dvořáka ve druhé polovině 19. století – „boj proti Smetanovi“

Rozdělení společnosti na dva tábory, tedy „smetanovce“ a „dvořákovce“ vzniklo ještě mnohem dříve před vzplanutím bojů proti Dvořákovi. Pro tuto dobu je ale výstižnější pojmenování „protismetanovci“ a „smetanovci“. V 70. a 80. letech 19. století patřili mezi příslušníky protismetanovského tábora Karel Knittl,²² František Pivoda²³ a František Ladislav Rieger,²⁴ kteří se „ve jménu Dvořáka“ velmi angažovali. Knittl společně s Pivodou napadal Smetanovi přátele a psal články do Pivodových *Hudebních listů* proti Smetanovi. Nejedlý obvinil Knittla z nepřátelství ke Smetanovi. Knittlovi obhájci se ale snažili popřít jeho podíl na bojích proti Smetanovi, a proto falšovali různé dokumenty, některé dokonce záměrně likvidovali a snažili se za každou cenu udělat z protismetanovce Smetanova ctitele.²⁵ Pivoda často publikoval své články pod nejrůznějšími šiframi jako W., K. a B., V.V...z, tt., apod., ale ty nejsurovější útoky proti Smetanovi psal anonymně. Co se týká šifry tt., byla v Pivodových *Hudebních listech* použita celkem u pěti článků, z nichž tři jsou zaměřeny proti Smetanovi. Tuto šifru využíval většinou Knittl, ale mohli ji občas použít i další členové redakce, jako právě Pivoda nebo Jindřich Hanuš Böhm.²⁶ Právě Böhm údajně psal o Smetanovi pod touto šifrou nejhrubším způsobem.²⁷ Umělecká beseda začala na Dvořáka pohlížet s velkou nedůvěrou, avšak Pivoda ve zneužívání Dvořákova jména pokračoval dále. Po velkém Dvořákově úspěchu v Anglii v roce 1884 vydal Pivoda provolání jménem českého hudebnictva, aby přivítalo Dvořáka při návratu, ovšem toho se Umělecká beseda odmítla účastnit, a tak na Dvořáka téměř nikdo nečekal. V roce 1897 opět zneužil Dvořákova jména ve snaze očistit se od protismetanovských akcí, kdy napsal:²⁸

---

²² Karel Knittl (1853-1907), český hudební skladatel, dirigent a hudební pedagog.

²³ František Pivoda (1824-1898), učitel zpěvu a hudební kritik.

²⁴ František Ladislav Rieger (1818-1903), český politik.

²⁵ ZACHAŘOVÁ, Stanislava. *Nejedlého polemika o Karla Knittla*. In: Z bojů o českou hudební kulturu: Sborník studií. Praha: Academia, 1979. 301, [1] s, s. 89.

²⁶ Jindřich Hanuš Böhm (1836-1916), český libretista, překladatel a hudební kritik.

²⁷ ZACHAŘOVÁ, Stanislava. *Nejedlého polemika o Karla Knittla*. In: Z bojů o českou hudební kulturu: Sborník studií. Praha: Academia, 1979, s.71.

Tamtéž, s. 90-92.²⁸

„Zprávy o slávě Dvořákově zblízka i daleka zasáhly jako z čista jasna blesk a omráčily Smetanu.“²⁹ Protismetanovci inklinovali k Dvořákovi převážně z osobních důvodů. Dvořákovy světové úspěchy a sláva jim dokazovala, že Smetanovi stoupenci Smetanův umělecký odkaz neúměrně přeceňovali.³⁰ Smetanovi odpůrci se stali terčem kritiky, když začaly vycházet v tisku články o nespravedlivém útočení na Smetanu a jeho tvorbu. Nejprve odpůrci tuto kritiku nesli velmi těžce a nebyli schopni si přiznat křivdu, které se dopustili. František Pivoda ovšem tyto okolní tlaky nakonec neustál, obrátil kartu a stal se Smetanovým obdivovatelem. Využil situaci, kdy chtěl hudební nakladatel Emanuel Starý prodat do zahraničí za výhodných podmínek rukopis klavírního výtahu *Prodané nevěsty*, který mu Smetana daroval. Pivoda zorganizoval sbírku na záchranu této relikvie pro budoucí Smetanovo muzeum. Sbírkou měla velký ohlas a přispělo na ni i Národní divadlo, které prakticky ovládali staročeši v čele s Františkem Ladislavem Riegerem. Objevily se ale také protesty např. ze strany *Radikálních listů*, ale i časopisu *Dalibor*, že pořadatelem národní sbírky na Smetanu je jeho zapřisáhlý odpůrce. Redaktor *Radikálních listů* Antonín Čížek pojmenoval Pivodovu sbírku „*licoměrnou snahou se co nejlaciněji očistit*“ a ve svém článku citoval dlouhé pasáže z Pivodových *Hudebních listů*.³¹

Dvořák kvůli svým obdivovatelům velmi trpěl, ale musel čelit i ostrým kritikám smetanovců.³² Po premiéře opery *Rusalky* se objevila v záplavě pozitivních ohlasů i nelítostná kritika Zdeňka Nejedlého:³³ „*Hudební drama žádá pro sebe národní ráz, jenž neodlučitelně spjat s požadavkem deklamačním. Rusalka je v té věci velmi nečeská, nenárodní. Co méně můžeme žádat od skladatele národního, než aby aspoň respektoval náš jazyk. [...] Rusalka zdá se být česká svými národními písněmi. O tom však stačí uvést slova Smetanova z r. 1864: „napodobením melodického spádu a rytmu našich lidových písní nevytvoří se žádný národní sloh, nanejvýše slabé napodobení písní těch samotných, o dramatické pravdě ani nemluvě“.* Smetana bojoval proti národní písní a tak zvanému národnímu jich rázu po celý svůj život, v boji tom nejvíce trpěl, toť

---

²⁹ Tamtéž, s. 92.

³⁰ Tamtéž, s. 92-93.

³¹ Tamtéž, s. 43-44.

³² PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*. Vyd. 1. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1992. 185 s. ISBN 80-210-0425-8, s. 8.

³³ DVOŘÁK, Otakar, KOUPIL, Jan a DVOŘÁK, Antonín. *Můj otec Antonín Dvořák*, s. 150.

*jeho tragika. A po jeho utrpení, když u nás vybojoval uznání pro pravý sloh národní, opírající se o řeč a ne o národní píseň, přichází Dvořák s Rusalkou a postaví se tam, kde jsme byli před 40 lety.*³⁴ Kritiku na operu Rusalka napsal Nejedlý v roce 1901, tedy ještě za života Antonína Dvořáka. Už zde si můžeme povšimnout degradování Dvořáka a jeho díla proti glorifikaci Smetany, což se plně rozpoutá na stránkách hudebních časopisů a listů téměř o 10 let později.

Se Smetanovým pojetím opery souhlasil i Otakar Hostinský, který byl přesvědčen, že zdroj národnosti v hudbě je představován především národní řečí. Hostinský se tedy nejprve angažoval v dvořákovské problematice jako kritik. Hodnotil Dvořáka jako kvalitního skladatele absolutní hudby, ale podle Hostinského nebyl dobrým dramatikem. I přes všechnu kritiku přistupoval k Dvořákovi s krajní úctou a považoval Dvořáka za neobyčejně talentovaného skladatele.³⁵ Při příležitosti šedesátých narozenin Antonína Dvořáka byl Hostinský požádán hudebním odborem Umělecké besedy, kde byli ve vedení Dvořákovi přívrženci, o účast na sborníku, který měl být vydán na Dvořákovu počest. Hostinský článek o Dvořákovi napsal za velmi krátkou dobu. S tím pravděpodobně Umělecká beseda ani Kalenský,³⁶ který vydání organizoval, nepočítali, a tak byl požádán o fotografii s tím, že každý článek má být i s fotografií autora. Nastaly průtahy kolem celého vydání sborníku, navíc Hostinský zjistil, že žádný z autorů dalších článků o fotografii požádán nebyl. Vyžádal si zpět svou fotografii i rukopis článku, rukopis mu ovšem nevrátili. Jelikož se vydání sborníku v Umělecké besedě stále prodlužovalo a uběhla již dlouhá doba od smrti Dvořáka, rozhodl se Hostinský vydat svůj článek samostatně jako brožuru s pomocí majitele časopisu *Dalibor* Mojžíra Urbánka. V Hostinského studii nenalezneme ani špetku nějakého osobního zaujetí proti Dvořákovi. Po Hostinského smrti napsal Kalenský sérii fejetonů o Dvořákovi a Hostinském, kde Hostinského označuje jako Dvořákova zásadního protivníka. Hostinskému ještě vyčetl, že již během Dvořákova života napsal:³⁷ „*Pokrokářem ve smyslu Smetanově a Fibichově, kteří symfonické básni a zpěvu*

---

³⁴ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dvořákova „Rusalka“*. In: Rozhledy: revue umělecká, politická a sociální, 1901, č. 8 (z 25.5.1901), s. 206.

³⁵ PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 20-23.

³⁶ Boleslav Schnabel-Kalenský (1867-1913), český hudební kritik a muzikolog.

³⁷ JŮZL, Miloš. *Otakar Hostinský*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1980. 378 s., [29] s. obr. příl. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; sv. 57, s. 268-272.

deklamatornímu razili u nás dráhu v dobách, kdy útvary tím kladl se ještě tuhý odpor zásadní, kteří tudíž s plným vědomím a s nemalým sebezapřením pluli proti proudu, Dvořák dle celé své osobní povahy ani býti nemohl. Obdivujeme se zajisté právem oné houževnaté neústupnosti, kterou osvědčoval v tuhém zápasu s nepřízní osudu, na němž své hudebnické povolání i vzdělání a svou dráhu skladatelskou téměř vynutiti si musil – ale bojovnosti takové, která úspěchy své exponuje ve službě nových idejí platnosti teprve se domáhajících, a proto na mnohých stranách i nemilosrdně kaceřovaných, v Dvořákovi hledati nesmíme.“³⁸ Hostinský upozorňoval na nevyrovnanost Dvořákovy tvorby, to ovšem přiznal i Dvořákův stoupenec Karel Stecker,³⁹ který tvrdí, že opera nikdy nebyla vlastní půdou Dvořákovou.⁴⁰

Antonín Dvořák zemřel 1. 5. 1904, oznámení o jeho smrti vyšlo hned druhý den v různých novinách, časopisech a listech. Časopis *Dalibor* vydal zvláštní číslo o Dvořákovi, ve kterém se v závěru píše: „Co vykonal Dvořák pro českou hudbu, nevykonal žádný z našich skladatelů. Budme mu za to vděční aspoň po smrti, nebyli-li jsme za jeho života.“⁴¹ Jednu z reakcí napsal také Zdeněk Nejedlý do časopisu *Zvon*, která je na neustálou kritiku Dvořáka až podivuhodná: „Proces jest uzavřen, vše náleží historii, která nyní bude mluvit a soudit bez předsudku, bez stranictví. Dá Dvořákovi, což jeho jest, aniž by ukřivdila jinému. A to, co dá Dvořákovi, nebude snad tak hlučné, avšak bude tím trvalejší a vždy – velké. Bude ho vždy počítati k základním kamenům naší moderní hudby, v níž jeho absolutní hudba bude státi čestně vedle Smetanovy hudby programní a dramatické a vedle Fibichova melodramatu i hudby klavírní. Dvořák byl slavný, Dvořák bude slavný. Šťastný Dvořák!“⁴² Na tento podivný nekrolog reagoval *Hlas národa* článkem *Beztaktnost*, ve kterém autor poukazuje na zvláštní změnu názorů Nejedlého na Dvořáka. Nejedlý na útok reagoval opět ve *Zvonu*.⁴³ „Kdybych měl před sebou neb vlastně proti sobě hudebníka, ukázal bych mu své referáty o Dvořákovi, ukázal, že já před mistrovou smrtí jediný z našich hudebních

---

³⁸ Tamtéž, s. 272.

³⁹ Karel Stecker (1861-1918), český hudební teoretik, pedagog, varhaník a skladatel.

⁴⁰ JŮZL, Miloš. *Otakar Hostinský*, s. 272.

⁴¹ URBÁNEK, Mojmír. In: *Dalibor* XXVI, 1904, č. 24 (z 2. 5. 1904), s. 4.

⁴² NEJEDLÝ, Zdeněk. *Antonín Dvořák mrtev*. In: *Zvon* IV, 1904, č. 33 (z 6. 5. 1904), s. 464. ISSN 1211-894X.

⁴³ PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 83.

referentů psal o cyklu jeho symfonií, že já po smrti jediný z nich jsem napsal obšírnější článek o celém jeho umění, že já naposled jsem chválil Národní divadlo, že uspořádalo pamětní představení, [...]“⁴⁴

2.1 Časopis Dalibor a Hudební listy

Hudební časopis *Dalibor* poprvé začal vycházet v říjnu roku 1858 a jeho zakladatelem i prvním redaktorem byl Emanuel Antonín Meliš. Vycházel třikrát měsíčně až do března 1864. Později bylo jeho vydávání ještě několikrát obnoveno, a to v letech 1873-1875, 1879-1913 a 1919-1927.⁴⁵

Periodikum *Hudební listy* začalo vycházet od března roku 1870 v Praze každý týden. Týdeník se stal pokračovatelem prvního časopisu *Dalibor* z let 1858-1864. Prvním redaktorem v letech 1870-1872 byl Jan Ludevít Procházka, jenž byl žákem Bedřicha Smetany a stál například také u zrodu pražského Hlaholu. Je důležité podotknout, že právě v *Hudebních listech* v roce 1871 se poprvé objevily písemné zmínky o díle Dvořáka a za zrodem úspěšné Dvořákovy skladatelské kariéry stál právě Procházka.⁴⁶ „Měli jsme příležitosti nahlédnouti do klavírního výtahu právě dokončené zpěvohry p. Dvořáka, člena orchestru kr. z. divadla českého, a shledali jsme v ní s velikým potěšením nejen bohaté nadání, než i nevšední obratnost skladatelskou.“⁴⁷ Spolupracovníkem Procházkových *Hudebních listů* a také přispěvatelem byl Otakar Hostinský. „Vládce“ *Hudebních listů* se od 4. ročníku 1873 stal František Pivoda. Redaktorem byl tehdy Josef Richard Rozkošný, který se kvůli vzrůstajícímu zaměření proti Bedřichu Smetanovi svého redaktorování za nedlouho vzdal.

Poté, co Procházka roku 1872 odešel z *Hudebních listů*, vytvořil, respektive obnovil, ve spolupráci s Otakarem Hostinským časopis *Dalibor*. Název byl zvolen podle Smetanovy opery záměrně, aby bylo zcela jasné, jakým směrem se bude periodikum

---

⁴⁴ NEJEDLÝ, Zdeněk. In: Zvon IV, 1904, č. 39 (z 17. 6. 1904), s. 548. ISSN 1211-894X.

⁴⁵https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=7538 [cit. 02.03.2021]

⁴⁶ SPÁČILOVÁ, Jana, ed. *Répertoire international de la presse musicale. Hudební listy 1870-1875*. Baltimore, Maryland: RIPM, [2016], ©2016. 3 svazky (xlvi, 991 stran). ISBN 978-1-59662-173-2, s. 19-20.

⁴⁷ *Hudební listy: orgán "Ústřední jednoty zpěváckých spolků československých"*. Praha: Ústřední jednota zpěváckých spolků československých, 1870-1879. (z 28. 6. 1871), s. 150.

ubírat. Časopis byl vdáván do roku 1875. Do prostředí znovuobnoveného časopisu *Dalibor* později pronikla i mladá generace jako Václav Vladimír Zelený,⁴⁸ Ladislav Dolanský⁴⁹ nebo Zdeněk Fibich,⁵⁰ kteří začali dílo i osobnost Smetany také bránit. Procházka v roce 1879 odešel do Hamburku, kde i nadále prosazoval Smetanovo dílo. Jeho zásluhou došlo v Hamburku například k uvedení Smetanovy opery *Dvě vdovy*.⁵¹ Po obnovení roku 1879 nebyla koncepce časopisu *Dalibor* zaměřena čistě smetanovsky. Postupně pod vlivem V. V. Zeleného *Dalibor* nabyl v boji o Smetanu svého významu. Čím více smetanovsky byl *Dalibor* orientován, tím ostřeji začala vystupovat i strana s protismetanovskými názory. Ve vedení protismetanovsky zaměřených *Hudebních listů* stanul Leoš Janáček.⁵² Ke ctitelům Dvořáka patřili především čeští a moravští konzervativci, kteří nejdříve brali Dvořáka se Smetanou jako rovnocenné skladatele, ale později začali Dvořáka vyvyšovat na první místo před Smetanu. Při příležitosti oslavy šedesátých narozenin Bedřicha Smetany vydal Karel Knittl článek v *Národních listech*, ve kterém Smetanu charakterizoval jako předchůdce skutečného mistra, kterým měl být Antonín Dvořák. Po smrti Smetany napsal Knittl do *Národních listů* nekrolog, který je ale skrytě věnován Dvořákovi, který podle dvořákovců nastupuje na Smetanovo místo.⁵³

---

⁴⁸ Václav Vladimír Zelený (1858-1892), český novinář.

⁴⁹ Ladislav Dolanský (1857-1910), český muzikolog a předkladatel operních textů.

⁵⁰ Zdeněk Fibich (1850-1900), český hudební skladatel.

⁵¹ SPÁČILOVÁ, Jana, ed. *Répertoire international de la presse musicale. Hudební listy 1870-1875.*, s. 19-21.

⁵² Leoš Janáček (1854-1928), český hudební skladatel.

⁵³ PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 78-79.

3 Dvořákovi odpůrci – tzv. „smetanovci“

Jak je již výše zmíněno, rozdělení do skupiny dvořákovců a smetanovců proběhlo ještě ve druhé polovině 19. století, kdy se vedl tzv. „boj proti Smetanovi“, ve kterém později figuroval také Dvořák. Pár let po Dvořákově smrti se ale role obrátily a kolem roku 1910 vzplanuly „protidvořákovské boje“. V této době patřili mezi smetanovce především žáci Otakara Hostinského – Zdeněk Nejedlý, Otakar Zich, Josef Bartoš a Vladimír Helfert.

Otakar Hostinský byl hudební teoretik a zakladatel české vědecké estetiky.⁵⁴ Estetiku studoval v Mnichově ve školním roce 1867-1868. Studia v Mnichově byla pro Hostinského významná i z jiného důvodu. V Mnichově se totiž mohl podrobněji seznámit s hudbou Richarda Wagnera, především s jeho reformními snahami v opeře, které ovlivnily Hostinského hudební myšlení na celý život. Když se po studiích vrátil zpět do Prahy, snažil se obeznámit českou společnost s touto moderní pokrokovou metodou. Právě v Mnichově se ale ještě seznámil s dalším hudebním skladatelem, ke kterému také vzhlížel po celý zbytek života, a to s Bedřichem Smetanou. V době jeho studií v Mnichově došlo k rakousko-uherskému vyrovnání, kvůli čemuž v Čechách ještě více zesílily národní aktivity v oblasti kultury a politiky.⁵⁵ Čistě německé Wagnerovy opery se do této doby příliš nehodily. Hostinský vedl polemické statě o wagnerianismu a české národní opeře v dobách, kdy probíhal tzv. „boj za Smetanu“. Z Wagnerových myšlenek nejvíce zkoumal deklamaci, kterou Wagnerovi odpůrci odsuzovali. Dle jejich názoru ničila melodii a zpěvákům se nedostávalo více prostoru pro předvedení pěveckých dovedností. Wagnerovu reformu deklamace v opeře považovali za něco nehudebního a nečeského. Pokud se tímto řídil Smetana, ničil tím českou hudbu.⁵⁶ V každém případě Smetana svým způsobem wagneriánem nebyl, ale byl stejného názoru jako Wagner, že hudba potřebovala pokrok, modernizaci. Pochopil Wagnerovy principy, ale razil vlastní cestu v národním duchu a Hostinského wagneriánství tak na něj mělo jen nepatrný vliv. Hostinský bedlivě sledoval Smetanův vývoj a poměřoval, zda se přiblížil k ideálu Wagnerova hudebního dramatu.⁵⁷ Přestože Smetana nešel čistě

---

⁵⁴ PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 13.

⁵⁵ JÚZL, Miloš. *Otakar Hostinský*, s. 20-21.

⁵⁶ Tamtéž, s. 45-47.

⁵⁷ Tamtéž, s. 50-51.

wagneriánskou cestou, dlouho bojoval o uznání českým národem. Paradoxně se tak stalo až v roce 1892 při zájezdu souboru Národního divadla do Vídně se Smetanovou *Prodanou nevěstou*. Po obrovském úspěchu vzali Smetanu na milost i jeho protivníci, kteří proti němu v tisku vedli boje pro jeho „němectví“ a „wagneriánství“.⁵⁸ V dobách bojů o Dvořáka se postoje obrátily. Zatímco v protismetanovských bojích se kritizovala „nečeskost“ wagnerovského typu dramatu, tak v bojích o Dvořáka se naopak útočilo proti starému typu opery.

V Dvořákových operních prvotinách můžeme ale nalézt také stopy wagnerovského dramatu. Wagner ovlivnil Dvořáka po stránce hudební, kompoziční, nikoliv však ideové. Při tvorbě opery *Dimitrij* se od Wagnera odklonil úplně.⁵⁹ Opera *Dimitrij* je typem Mayerbeerovy velké francouzské opery, který začali smetanovci odsuzovat jako typ zastaralý. Velký problém v očích smetanovců nastal, když začala být opera *Dimitrij* stavěna do roviny se Smetanovou operou *Libuše* a srovnávána. Z tohoto důvodu se do *Dimitrije* smetanovci ostře pustili. Dvořákův *Dimitrij* pro ně znamenal krok vzad pro českou hudbu, znehodnocování celoživotních Smetanových snah a pokrokových reforem.⁶⁰ Vliv Hostinského wagneriánství se tak projevil i u jeho žáků. Oproti ostatním však Hostinský, i přes své wagnerovské přesvědčení, byl schopný snést v soudobé opeře různé směry. Zarytým wagneriánem byl v tomto ohledu Zdeněk Nejedlý, který více méně nebral v potaz skladatele, kteří se neřídili modelem hudebního dramatu. Do protikladu proti sobě postavil na stranu pokroku pochopitelně Smetanu, na stranu druhou ke konzervativcům Dvořáka. Nejedlého posuzování Dvořáka vycházelo z názorů Otakara Hostinského. Podle Hostinského měl každý umělec sledovat linii pokroku a zvýšit tím svou kvalitu. Do pokrokového modelu se sice Hostinskému Dvořák nevešel, avšak v rámci konzervativního díla v celku národní hudby Dvořáka uznával jako kvalitního skladatele. Nejedlý však tento postoj Hostinského nebral v potaz, dále rozpracovával nepřátelství k Dvořákovi a stavěl ho jako Smetanův negativ.⁶¹

---

⁵⁸ Tamtéž, s. 193.

⁵⁹ PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 31.

⁶⁰ Tamtéž, s. 153.

⁶¹ POSPÍŠIL, Milan. *Nejedlého kritika Dvořáka – operního skladatele*. In: *Opus musicum*, 6/2000, s. 13-16. ISSN 0862-8505.

Počátky Nejedlého boje souvisí s jeho pracemi o Fibichovi, které vznikly krátce po náhlé smrti Fibicha v roce 1900. Monografie *Zdenko Fibich* pojednává nejen o Fibichově životě a tvorbě, ale také polemizuje o absolutní hudbě. Nejedlý zde znovu otevřel boj o Smetanu ze sedmdesátých a osmdesátých let 19. století. Fibicha poměruje podle smetanovského modelu a považuje ho za pravého Smetanova pokračovatele.⁶² Dvořáka ve své studii popsal jako „zpátečníka“ v hudbě. Z toho důvodu nemůže a ani není hoden být Smetanovým nástupcem. To vyvolalo velkou zlost v očích příznivců Antonína Dvořáka. Nejedlý v té době spolupracoval s časopisem *Dalibor*. Rozhořčení dvořákovců bylo tak velké, že si jmenovitě Dvořákův zeť Josef Suk v *Daliboru* vymohl zákaz kritizování Dvořáka v tisku. Nejedlý nesměl psát své hudební kritiky o domácí hudbě až do roku 1904, kdy přešel do časopisů *Osvěta* a *Zvon*.⁶³

19. listopadu 1906 se v realistickém klubu Slávia konala přednáška Josefa Theurera,⁶⁴ již se zúčastnil i Nejedlý. Přednáška byla tematicky zaměřena na Bedřicha Smetanu a jeho pozdní tvorbu, tedy období po roce 1880, které bylo všeobecně považováno za období úpadku Smetanových tvůrčích nápadů. Theurer se v přednášce věnoval také problematice smetanovských pramenů a faktu, že o Smetanovi dosud nikdo nese-psal souhrnnou monografii. Tématem pro zakončení přednášky byly boje o Smetanu. Theurer vyzval k očištění Smetanova jména a zaměření se na osobnosti, které se ve druhé polovině 19. století pokusily Smetanu zničit. Po tomto výroku se spustila lavina a postupně došlo ke znovuotevření bojů, které spádem začaly směřovat k bojům proti Dvořákovi.⁶⁵ Vyústění bojů o Dvořáka předcházela polemický spor o Karla Knittla. Na Knittla se zaměřil především Zdeněk Nejedlý v rámci Theurerovy výzvy jmenování Smetanových škůdců. Nicméně protismetanovská strana proti sporu o Knittla začala svou minulost zastírat, dokonce i falšovat dokumenty, které by dokazovaly jejich úsilí proti Smetanovi. Nejedlého se protivníkům umlčet nepodařilo, protože Nejedlý dál úmyslně útočil proti všem, kdo se postavili nebo by se chtěli postavit proti Smetanovi.

---

⁶² PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 56-59.

⁶³ KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2012. 569 s. ISBN 978-80-7432-253-2, s. 39-40.

⁶⁴ Josef Theurer (1862-1928), český fyzik, matematik a smetanovský badatel.

⁶⁵ ZACHAŘOVÁ, Stanislava. *Nejedlého polemika o Karla Knittla*. In: *Z bojů o českou hudební kulturu*, s. 31-32.

Když spor o Knittla pomalu utichal, následovaly prudké střety o Smetanův *Pražský karneval*, boj o Národní divadlo až nakonec boj o Dvořáka.

Po krůčcích smetanovců, které směřovaly k Dvořákovi, začali dvořákovci s protlačováním Dvořákova díla na programy koncertů a do repertoáru divadel. Ze všech sil se snažili, aby byla Dvořákovi věnována větší pozornost.⁶⁶ Smetanovci viděli v prosazování Dvořáka nesporné ohrožení díla i osobnosti Smetany. V očích smetanovců Dvořákova „muzikantská“ hudba zatlačovala moderní pokrokovou hudbu a tím i Smetanu. Čím více bylo Dvořáka slyšet, tím útočnější polemiky smetanovci psali.

3.1 Časopis Smetana

Protivníci Zdeňka Nejedlého (Karel Stecker, Karel Hoffmeister, Karel Kovařovic, Ladislav Vycpálek, Vítězslav Novák, Václav Štěpán, Josef Boleška) kolem roku 1910 ovládli jak hudebně založené časopisy, jako např. *Hudební revue* a časopis *Dalibor*, tak se prosazovali i v těch nejčtenějších periodikách, především v *Národních listech*, ale i v *Národní politice*. Od Nejedlého se navíc odklánělo i vedení Národního divadla a konzervatoře. Nejedlému nezbývalo nic jiného než zkusit získat co největší publicitu někde jinde.⁶⁷ Na konci roku 1910 zakládá společně se svými stoupenci (Vladimír Helfert, Hubert Doležil, Otakar Zich, Josef Bartoš, Bedřich Čapek, Artuš Rektorys) časopis *Smetana*.⁶⁸ Název ovšem není zcela originální, neboť o pět let dříve vznikl hudební list *Smetana*, v jehož činnosti později pokračovala *Hudební revue*. Podle Nejedlého tento první *Smetana* měl neujasněné cíle a na běžný hudební časopis byl těžkopádný a mrtvý. To ale Nejedlého neodradilo ke stejnému pojmenování svého časopisu: „*Měl-li název našeho listu vystihovati jeho ideu, nemohl zníti jinak než Smetana. Jméno to není nám ovšem jen ozdobnou vinětou, jak se již jednou v našem časopisectví stalo, nýbrž bohatým obsažným pojmem. Zahrnuje vše, co velkého naše hudba má, obsahuje v sobě celou uměleckou ideu. Ne snad pouze jediný, úzký umělecký směr.*“⁶⁹

⁶⁶ KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*, s. 83.

⁶⁷ ČORNEJ, Petr. *Hudební klub v Praze (1911-1927)*. In: *Z bojů o českou hudební kulturu*, s. 122.

⁶⁸ DOSTÁL, Jiří. *České hudební časopisectví. (Sto let jeho trvání.)* In: MIKOTA, Václav, ed. *Hudba a národ*. V Praze: Svaz českých knihkupců a nakladatelů, 1940, s. 117.

⁶⁹ BLAHYNKA, Milan. *Novinář Zdeněk Nejedlý*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1979, s. 62-63.

První číslo časopisu *Smetana* vyšlo 4. listopadu 1910. Vydavatelem a zodpovědným redaktorem byl v té době Artuš Rektorys, který na své pozici setrval mimo 4. ročník až do 10. ročníku časopisu. Ve 4. ročníku byl redaktorem Josef Bartoš a od 11. až do konečného 16. ročníku se této pozice ujal Hubert Doležil. Časopis byl veden v duchu názorů Nejedlého a jeho stoupenců. Časopis Nejedlému poskytl volný prostor pro vyjadřování vlastních názorů. Boje proti Dvořákovi probíhaly zvláště v prvních ročnících a hlavním přispěvatelem byl právě Zdeněk Nejedlý, který zaujímal postoj vůči Dvořákovi více než kritický a často osobně útočný, zacházející až do krajních mezí. Roku 1911 byla dokonce založena *Hudební knihovna časopisu Smetana*, která byla věnována hlavně kritickým aktualitám, a vyšlo v ní do roku 1924 celkem 36 knížek.⁷⁰

Počátkem roku 1911 byl založen Hudební klub, který měl být pořadatelem hudebně vědeckých přednášek. Po celou dobu existence Hudebního klubu byl Nejedlý předsedou klubu a jakýmsi garantem všech akcí, které se pod záštitou spolku pořádaly. Nejvíce přednášek pronesl Nejedlý. S mnohem menším počtem přednášek za ním následují Vladimír Helfert, Otakar Zich, Hubert Doležil, Josef Bartoš a další, tedy téměř všichni z kruhu kolem časopisu *Smetana*. Většina přednášek Nejedlého se zachovala v rukopise či alespoň v několika stručných větách. Závažné přednášky byly často otištěny v časopise *Smetana*.⁷¹ Hlavním důvodem při zakládání nového spolku byla očividná snaha posílit Nejedlého pozice v protidvořákovském boji proti časopisům *Dalibor* a *Hudební revue*. Vznikem Hudebního spolku došlo tedy k rozšíření publikačních možností časopisu *Smetana* a zároveň i Zdeňka Nejedlého. Později se Nejedlému povedlo tyto možnosti opět rozšířit do časopisů *Česká kultura* a *Pokroková revue*.⁷² Nejedlý tedy proti svým protivníkům vyrukoval v krátkém časovém rozpětí hned dvěma trumfy, a to s časopisem *Smetana* a založením Hudebního klubu. Skutečnost, že byl spolek založený nedlouho poté, co vyšlo 4. listopadu 1910 první číslo časopisu *Smetana*, ukazuje, že Nejedlý pracoval a zajišťoval pozice na několika frontách.⁷³

---

⁷⁰ DOSTÁL, Jiří, *České hudební časopisectví. (Sto let jeho trvání.)* In: *Hudba a národ*, Praha 1941, s. 117–118.

⁷¹ ČORNEJ, Petr. *Hudební klub v Praze (1911-1927)*. In: *Z bojů o českou hudební kulturu*, s. 119-120.

⁷² Tamtéž, s. 122.

⁷³ Tamtéž, s. 124.

3.2 Česká kultura

Ještě v roce 1911 dostal Zdeněk Nejedlý nabídku od Františka Xavera Šaldy⁷⁴ na spolupráci v listu *Novina*, kde měl Nejedlý působit v hudební sekci. Nakonec nabídku odmítl. V září 1912 Šalda svou práci v *Novině* ukončil a společně se Zdeňkem Nejedlým založil časopis *Česká kultura*. Nejedlého prvotní představa o *České kultuře* byla taková, že by měla být především zaměřena na teoretické statě a umělecké kritiky. V prvním ročníku totiž obsahovala ještě i ukázky z literárních děl a překlady cizí literatury. V září roku 1913 si svou představu Nejedlý nakonec prosadil. Časopis *Česká kultura* skončil se začátkem první světové války. Šalda i Nejedlý spolu i tak dokázali dále spolupracovat, přestože byl každý tak výraznou osobností. Spojovala je mimo jiné také láska ke Smetanově i Wagnerově tvorbě.⁷⁵ Mimo list *Smetana* poskytl časopis *Česká kultura* prostor smetanovcům pro publikování studií o Smetanovi, rovněž pro útočení na Dvořáka nebo lépe řečeno na ospravedlňování se od bojů a vysvětlování svého zaujatého postoje vůči Dvořákovi.

Dne 15. 11. 1912 vyšel v *České kultuře* článek Vladimíra Helferta *Více Dvořáka!*, ve kterém reaguje na soudobou situaci v hudbě spojenou s protežováním Dvořákova díla na programech nejen České filharmonie. Heslo nevymyslel Helfert, ale bylo proneseno na hudební slavnosti zasvěcené Dvořákovi v Pyrmontu, kde slova přirozeně vyplynula z nálady festivalu. Ve svém článku zkritizoval, že se kvůli Dvořákovi nedostává prostoru ostatním skladatelům a jejich dílům, především poukázal na Smetanu, Fibicha, Foerstera, Nováka a Ostrčila. Varoval před nebezpečím umělého kultu Dvořáka a tvrdil, že je hudební kultura ohrožena muzikantstvím. Dvořáka považoval za typ českého muzikanta, který se minul s dobou a svou tvorbou zničil to, co Smetana několik let budoval, když bojoval proti nekulturnímu muzikantství. „*Ale přitom musíme v zájmu naší umělecké kultury žádati, aby popřáno bylo Dvořákovi jen to místo, které mu náleží. Vedle hudby Dvořákovy stojí zde naše hudební kultura, Smetanou počínající. Ta musí vždy zůstatí naší chloubou a pýchou před celým světem a musí stále státi v popředí zájmů. Vedle ní jest Dvořák pouhou složkou našeho hudebního života.*“⁷⁶ Helfertův výpad proti muzikantství se později stal předmětem

⁷⁴ František Xaver Šalda (1867-1937), český literární kritik, novinář a spisovatel.

⁷⁵ KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*, s. 73-76.

⁷⁶ HELFERT, Vladimír. „*Více Dvořáka!*“ In: *Česká kultura* I, 1912/13, s. 118. ISSN 1804-8986.

zájmu muzikologů. Podcenění českého hudebníka vyvolalo útoky na českou hudbu ze strany Němců, kteří začali český typ stavět proti přemýšlivému typu německých hudebníků a skladatelů⁷⁷ stejně, jako tomu bylo u nás proti myslitelskému Smetanovi. Článek se nedotýká pouze situace s prosazováním Dvořáka na programech a problému českého muzikantství, ale Helfert sklouzl také k velmi ostré kritice Dvořákova hudebního stylu, který popisuje jako hrubý s triviálními melodiemi a lacinými hudebními efekty. Ostrá slova této protidvořákovské stati vyprovokovala skupinu dvořákovců, kteří v *Národních listech* zveřejnili *Protest*, ve kterém se za Dvořáka postavili.

Na *Protest*, který vydaly *Národní listy*, zareagoval Zdeněk Nejedlý článkem v *České kultuře* „*Boj*“ proti *Ant. Dvořákovi*. *Protest* byl namířen proti Vladimíru Helfertovi jako zpětná reakce na stať *Více Dvořáka!*, proti Josefu Bartošovi a Zdeňku Nejedlém, jehož jméno, jak sám píše v článku, „bylo v to vtaženo dosti násilně.“⁷⁸ Takové tvrzení vyvolává v člověku až pocit, že do té doby se bojů nezúčastnil, protože žádné nebyly a prakticky je vyvolal až zmíněný *Protest*, který označuje jako směšný: „*Čeho chtí takovým protestem docílit? Snad nemyslí, že se jich dnes někdo lekne?*“⁷⁹ Podle Nejedlého se Dvořák stal „svatým“ a nesměl se o něm nikdo vyjadřovat ve špatném slova smyslu, nebo by byl označen za „ohavníka“. Smetana má oproti tomu sice také svůj kult, ale svědomí národa se nepohne, pokud o něm někdo napíše něco zlého. Dvořáka přirovnal k Mendelssohnovi⁸⁰ a jeho významu pro německou hudbu, připojil i svůj osobní názor: „*mne Dvořák nezajímá.*“⁸¹

Do *České kultury* také přispěl svou reakcí na *Protest* smetanovec Josef Bartoš článkem *Affaira dvořákovská*. Kult Dvořáka je dle jeho slov přehnaný a zastává se Helfertova článku. Za několik let, co měl Dvořák své ctitele, mezi nimi i hudební spisovatele, se nenašel nikdo, kdo by o něm napsal knihu, v níž by sepsal vývoj díla a řádně ho utřídil. V tomhle ohledu má Josef Bartoš pravdu, protože jeho kniha *Antonín*

---

⁷⁷ PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 119.

⁷⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk: „*Boj*“ proti *Ant. Dvořákovi*. In: *Česká kultura* I, 1912/13, s. 186. ISSN 1804-8986.

⁷⁹ Tamtéž, s. 186.

⁸⁰ Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809-1847), německý hudební skladatel.

⁸¹ NEJEDLÝ, Zdeněk: „*Boj*“ proti *Ant. Dvořákovi*. In: *Česká kultura* I, 1912/13, s. 188. ISSN 1804-8986.

Dvořák: Kritická studie je vlastně první větší dílo napsané o Dvořákovi⁸² a také je v ní poprvé vypsán seznam Dvořákových děl. Navzdory tomu všemu se ale celá kniha nese v duchu kritizování Dvořáka, proto vyvolala takovou nevoli na straně dvořákovců.

Česká kultura se stala po časopisu *Smetana* další platformou pro kritizování Dvořáka. Článků o boji proti Dvořákovi zde vyšlo daleko více, ovšem tři výše zmíněné byly stěžejními a zároveň byly další provokací pro dvořákovce.

---

⁸² PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 137.

4 Obhájci Dvořákova díla

Hned od prvních útoků se obdivovatelé Dvořáka semkli a začali bojovat jak slovně, tak i konáním. Slovně se mezi prvními začal Dvořáka zastávat časopis *Dalibor*. Dvořákovi obhájci se snažili jeho dílo co nejvíce prosazovat v hudebních programech, aby bylo Dvořáka co nejvíce slyšet. Čím více smetanovci psali, tím více dvořákovci konali.

Po soustavných útocích na Dvořáka zareagovala velká skupina hudebních umělců a sepsala tzv. *Protest*, který následně podepsala. Byl vydán 15. 12. 1912 v *Národních listech*. Netaktní a urážlivé kritiky proti Dvořákovi v této době nabíraly nevídané obrátky. Strana, která se postavila na obranu Dvořáka, již dále nechtěla přihlížet těmto urážkám Dvořákovi cti i jeho díla. V *Protestu* umělci jmenovali tři konkrétní jména, kterých se týká nejvíce – Vladimír Helfert, Josef Bartoš a samozřejmě Zdeněk Nejedlý. Jmenované nepovažují za adekvátní kvalifikované kritiky, kteří by si něco takového mohli dovolit. Odmítli tvrzení a obavy smetanovců, že by Dvořákova hudba představovala pro obecenstvo nebezpečí ztráty schopnosti vnímat i jiná hudební díla. Toto vyjádření nesouhlasu kritizování Dvořáka následně podepsalo celkem 31 umělců. Současně byl vydán ještě *Projev Františka Ondříčka*, který volně na *Protest* navazoval. František Ondříček⁸³ také *Protest* podepsal, ale nejspíše cítil potřebu se osobně k celé situaci vyjádřit. Zostra se pustil již bez jmenování do všech, kteří se podíleli na znehodnocování Dvořáka. Nepřímo ve svém příspěvku vyzval celou českou společnost, aby proti útokům vystoupila. K *Protestu* se smetanovci v krátké době vyjádřili. Bartoš a Helfert tak učinili v časopise *Smetana* a Nejedlý v *České kultuře*.

Za Dvořáka se postavilo mnoho lidí. Spoustu dalších se snažilo bojům vyhnout. Především to bylo z toho důvodu, že byli upřímnými ctiteli obou skladatelů a těžko snášeli dehonestaci Dvořákova díla pro glorifikaci Smetany. Brali oba skladatele jako náš národní poklad. O dvořákovcích celkově nemůžeme říct, že by se v rámci dvojice Smetana-Dvořák snažili o to stejné, co smetanovci, tedy o kritizování a urážení díla i osoby Smetany. Útoky odráželi spíše jen kritikou skupiny soustředující se kolem Nejedlého a odsuzováním jejich počínání vůči Dvořákovi.

---

⁸³ František Ondříček (1857-1922), český houslista.

4.1 Hudební revue

Časopis *Hudební revue* vycházel v Praze od roku 1908 jako orgán hudebního odboru Umělecké besedy. Navázal na předchůdce, kterým byl list *Smetana*, vycházející v letech 1905 a 1906. *Hudební revue* dosáhla až třináctého ročníku, kdy poté v roce 1920 svou činnost ukončila, protože se po první světové válce již nedokázala přizpůsobit novým poměrům. Patřila k nejlepším a nejhodnotnějším časopisům, jaké jsme do té doby na české půdě kdy měli. Mezi spolupracovníky patřili třeba Jaroslav Kříčka,⁸⁴ Otakar Šourek,⁸⁵ Ladislav Vycpálek,⁸⁶ Otakar Zítek⁸⁷ aj. Ve svém 4. – 7. ročníku se *Hudební revue* podílela na bojích o Dvořáka na straně dvořákovské.⁸⁸

V roce 1911 reagovala *Hudební revue* na časopis *Smetana* mnohokrát a zaměřila dokonce dvě čísla po sobě, osmé a deváté, pouze na Dvořáka. Dvojčíslí bylo vydáno především z důvodu k příležitosti sedmdesátých narozenin. Obsahuje nejen články o vzpomínkách na Dvořáka, jeho díle a kariéře, rovněž se také vyjadřuje k soudobému dění na poli hudební kritiky. Karel Hoffmaister, hlavní redaktor, napsal článek *Jak zříme dnes dílo Dvořákovo*, v němž není jeho snahou znemožnit Smetanu ve Dvořákův prospěch, nýbrž stavět oba skladatele do stejné roviny. Dvořák se stal plnohodnotným pokračovatelem a doplňovatelem Smetanova díla. Je toho názoru, že právě tak by se mělo k oběma skladatelům přistupovat. Zajímavý je poté poslední článek s názvem *Kritické fragmenty o Dvořákovi*. Jsou zde sepsána vyjádření k Dvořákově osobě i jeho dílu různých osobností od jeho obdivovatelů až i po jeho kritika Otakara Hostinského. Nejsou to sice projevy aktuální, ale záměr splňují dokonale. Nehledě na vlastní ideologické zaměření je nutné se vyjadřovat i v negativním slova smyslu k osobě, která významně přispěla svým dílem české kultuře, zdvořile s patřičnou úctou. V časopise *Smetana* se poté Nejedlý ke vzpomínání na Dvořáka hrubě vyjádřil. Dle jeho názoru bylo vzpomínání směšné až nevkusné, bezcenné a porovnává je se zápisky z hovorů Dvořáka s Fibichem, které zaznamenal Otakar Hostinský a které Nejedlý uveřejnil v časopise *Smetana*.

---

⁸⁴ Jaroslav Kříčka (1882-1969), český hudební skladatel, dirigent, pedagog a publicista.

⁸⁵ Otakar Šourek (1883-1956), český muzikolog.

⁸⁶ Ladislav Vycpálek (1882-1969), český hudební skladatel.

⁸⁷ Otakar Zítek (1892-1955), český operní režizér.

⁸⁸ DOSTÁL, Jiří, *České hudební časopisectví (Sto let jeho trvání)*. In: *Hudba a národ*, s. 117.

V dalších výtiscích se často boj o Dvořáka zmiňuje jen okrajově. Většinou se v člancích o Dvořákovi objevují věty typu, že ve světě bylo Dvořákovo dílo již pochopeno, ale české prostředí musí ještě jeho dílům dozrát. Mnohdy se také objevují články o Smetanovi, jako třeba *Vzpomínky Jana Rysa na Bedř. Smetanu*, které jsou dokonce na pokračování, nebo kritiky, které jsou ovšem psány velmi decentně. Na první pohled je sice znát, že se časopis věnuje Dvořákovi obsírněji, snaží se ale si zachovat svoji nezájatost v kritikách vůči Smetanovi. Patrné je to třeba z příspěvku Otakara Šourka *Koncerty „pěveckého sdružení pražských učitelů“*: „*Nenapsal-li Smetana žádného sboru na text lidové písně nenásleduje z toho že ,bylo mu to zřejmě úplnou slohovou nemožností*“.⁸⁹ Dalším takovým příkladem a potvrzením je článek Maxe Broda⁹⁰ *Dojmy ze Smetany*, vydaný v květnu roku 1912 v *Hudebním revue*, ve kterém je více než patrná upřímná úcta ke Smetanově hudbě.

Hudební revue byla často v pozici, kdy útok smetanovců odrážela, ale mnohokrát se také stala útočníkem především proti představitelům smetanovců jako byl Zdeněk Nejedlý, Vladimír Helfert či Otakar Zich. Tak se stalo v případě Ladislava Vycpálka, který se svým způsobem přímo bojů o Dvořáka aktivně nezúčastnil, ale přispíval svými polemikami zaměřenými proti uvedeným smetanovcům. V červnu roku 1911 napsal Vycpálek poměrně rozsáhlý článek *Prof. Zd. Nejedlý a Prodaná nevěsta*, ve kterém podrobil přísné kritice Nejedlého hudební rozbor Smetanovy *Prodané nevěsty*. V kritice vytkl několik nepřesností i chyb týkajících se hlavně harmonického rozboru a snažil se tím vyjádřit své pochyby o kvalitě vědecké kvalifikace Nejedlého v muzikologickém oboru. Hned v následujícím čísle časopisu *Smetana* vyšla Nejedlého odpověď v podobě článku *Jak jsem se učil harmonii*. Obsahuje „na oplátku“ plno výtek vůči Vycpálkovi, který musel poté opět odpovědět dalším článkem zvaným *Jak se pan profesor Nejedlý učil harmonii*. Dalším z okruhu časopisu *Smetana*, s kým se dostal do polemických sporů, byl Vladimír Helfert. Helfert dříve kritizoval a odsoudil dílo Josefa Suka symfonii *Asrael*. Vycpálek se ve svém článku o Helfertovi Suka zastává a poukazuje na chyby v odsudku. Helfertova reakce *Criticus criticorum* v dalším čísle *Smetany* se přenáší do osobní roviny obvinění a výtek. I další výběry článků svědčí o Vycpálkově zaujatosti. Ve své další polemice, vedené tentokrát proti Otakarovi Zichovi,

---

⁸⁹ ŠOUREK, Otakar. *Koncerty „pěveckého sdružení pražských učitelů“*. In: *Hudební revue*, 1912, roč. 5. č. 7, s. 348.

⁹⁰ Max Brod (1884-1968), pražský židovský německy píšící spisovatel.

se zastal díla Vítězslava Nováka. Zich se pokusil rozepsat orchestrální verzi Novákova díla *Pan*. Vycpálek v následné polemice vyčetl chyby v některých nástrojových kombinacích, za což se ale Zich upřímně omluvil a svůj omyl přiznal. Nutno ale také uvést Vycpálkův přístup k dílu Bedřicha Smetany, ke kterému vždy přistupoval s úctou a byl k němu vždy spravedlivý. Pouze jedinkrát se objevila v této době kritika Smetany. Stalo se tak v případě, kdy porovnával proti Smetanovým *Českým tancům* Dvořákovy *Slovanské tance*. Postavil se proti výtce všeobecnosti a nekonkrétnosti *Slovanských tanců* a hodnotil jejich kvalitu nad *České tance* od Smetany. Do časopisu *Hudební revue* přispíval především posudky o umělecké tvorbě Dvořáka, ke které měl ovšem také občas jisté výhrady, ale i tak si Dvořáka nesmírně vážil stejně jako Smetany.⁹¹

Konfrontace mezi smetanovci a dvořákovci z časopisu *Hudební revue* není tak jednoznačně patrná, jako tomu je právě v časopisu *Dalibor*. V časopise se nesnažili Dvořáka nijak vyvyšovat nad Smetanu, pouze Dvořáka bránili, objevilo-li se nějaké jeho pošpinění. Jako ostrou srážku a kritiku, která s bojem o Dvořáka úzce souvisí, můžeme spíše považovat popouzení smetanovců, především Ladislavem Vycpálkem.

4.2 Časopis Dalibor

Časopis mezi lety 1905-1910 redigoval Artuš Rektorys a mezi spolupracovníky patřili i Vladimír Helfert a Zdeněk Nejedlý. Nejedlý zde již od začátku prosazoval své idey. Kvůli jeho vlivu se *Dalibor* vrátil v čase zpět do bojů za Smetanu, které Nejedlý postupně obrátil v boje proti Dvořákovci. V roce 1911 se vedení časopisu změnilo a redaktorem se stal Rudolf Zamrzla. Za jeho redigování se ideové zaměření časopisu přeorientovalo a stanulo na straně Dvořáka.⁹² Časopis *Dalibor* se pustil po hlavě do ostré polemiky se smetanovci prakticky hned po založení časopisu *Smetana*. Oproti časopisu *Hudební revue* vydával své prodvořákovské stati mnohem intenzivněji. Pravidelně reagoval na dění kolem smetanovsko-dvořákovské konfrontace. Původní smetanovsky zaměřené periodikum se nyní postavilo na stranu dvořákovců a hájilo Dvořákovu čest. Příspěvků od různých autorů vyšlo opravdu mnoho. Mnohokrát je zde komentována činnost Zdeňka Nejedlého, jeho časopisu *Smetana* a Hudebního klubu, který byl pod záštitou *Smetany*.

---

⁹¹ SMOLKA, Jaroslav. *Ladislav Vycpálek hudební kritik*. In: Živá hudba 2011/2. On-line <https://ziva-hudba.info/ladislav-vycpalek-hudebni-kritik/>. [09. 3. 2021].

⁹² DOSTÁL, Jiří, *České hudební časopisectví*, s. 115.

Hudební klub fungující v rámci časopisu *Smetana*, byl dle slov *Dalibora* „založen k rehabilitování dosti pošramocené pověsti Dra Nejedlého.“⁹³ Časopis *Dalibor* byl od začátku bojů proti Nejedlému značně zaujatý. Jeden ze zástupců *Dalibora* se založení klubu také zúčastnil a poté vyšel poměrně hrubý článek namířený proti Nejedlému. Při jmenování Nejedlého předsedou Hudebního klubu autor článku konstatoval, že nikdo z tamních přítomných proti tomu nemohl mít žádné námítky, protože většina posluchačů byli jeho studenti a nemohli se tak proti rozhodnutí nijak bránit. Podle *Dalibora* Nejedlý svou volbou narušil klub, který mohl mít pro studentstvo velký potenciál. *Dalibor* často komentoval situaci, dění kolem klubu nebo také sdílel výňatky z jiných časopisů vyjadřujících se o klubu. Jednalo se především o takové úryvky, které byly stejného názoru, tedy negativně hodnotily jasně stranické zaměření klubu vůči Dvořákovi.

V *Daliboru* od listopadu 1911 více jak rok téměř pravidelně vycházely články Boleslava Schnabel-Kalenského pod názvem *Dvořákiana*. První *Dvořákiana* s podtitulem *Prof. dr. Zd. Nejedlý a Dvořák* komentuje vztah Nejedlého k Dvořákovi, nebo spíše Nejedlého srovnání Smetana-Dvořák. Text Nejedlého v sloupečku *Dokumenty*, do té doby v posledním vydaném čísle časopisu *Smetana*, obsahuje úryvek z knihy o Lisztovi,⁹⁴ který údajně prohlásil větu: „Čeho si zasloužil Smetana, sklídl Dvořák.“⁹⁵ O Lisztově úsudku však chybí v článku souvislost, za jaké byl pronesen. Podle Kalenského tímto chtěl Nejedlý slovy někoho jiného pouze maskovat svou vlastní tvář. Dokončení článku bylo vydáno až v lednu 1912. To bylo zaměřeno na rozpravu Hostinského s Fibichem o Dvořákovi, ve kterém je objasněn účel těchto pramenů, jelikož je Nejedlý až příliš často používal ve svých člancích bez bližšího vysvětlení nebo pátrání po důvodech. Následující *Dvořákiana* se zaměřila na dalšího smetanovce, tentokrát na Josefa Bartoše. Při příležitosti Dvořákových sedmdesátin psaly hudební tisky hlavně o jeho kladných stránkách. Protidvořákovská strana naopak nabyla opačného pocitu. Už uplynulo sedm let od Dvořákovy smrti, vznikl tedy i dostatečný odstup od jeho uměleckého díla, aby bylo možné podrobit ho náležité kritice a poukázat i na negativní stránky. Snaha Bartoše o popírání uměleckých hodnot a významu

---

⁹³ *Spolkové zprávy*. In: *Dalibor*, 1911, č. 16-17 (z 27.01.1911), s. 120.

⁹⁴ Kniha Augusta Göllericha Franz List.

⁹⁵ KALENSKÝ, Boleslav. *Dvořákiana I: Prof. dr. Zd. Nejedlý a Dvořák*. In: *Dalibor*, 1911, č. 34 (z 25. 11. 1911), s. 39.

Dvořáka nezůstala bez odpovědi časopisu *Dalibor*. Kalenský v *Dvořákianě* postavil dvojici Smetana-Dvořák na stejnou úroveň, snažil se vyvrátit Bartošovu pravdu. „*Světového převratu, nového období dějin v oblasti hudby nemohl přirozeně způsobiti Dvořák překročením své vlasti. Nemohl ho však způsobiti také z jeho vrstevníků ani starší Smetana, ještě méně však mladší Fibich.*“⁹⁶ Kalenský napsal *Dvořákianu* číslo IV. *Nikdy dosti Dvořáka!*. Ta se týkala festivalu, který se pořádal v německém městečku Pymont. Festival trval tři dny a byl celý věnován Dvořákovi. Objevilo se zde i stěžejní heslo, které se od této doby neslo v bojích o Dvořáka a které mělo působit na protidvořákovce jako provokace: „*Jen více Dvořáka! Nikdy dosti Dvořáka! Co na to řeknete, vy čeští, protidvořákovští páni Nejedlovci?*“⁹⁷ Toto heslo vyvolalo u smetanovců nevoli. Odpovědí pak byl článek Vladimíra Helferta v *České kultuře Více Dvořáka!*. Poslední *Dvořákiana* si pak posvětila na „nehudebníka“ Františka Xavera Šaldu. Po založení časopisu *Česká kultura* společně s Nejedlým se Šalda také podílel na útocích, ovšem bez hudebního vzdělání měl v tomto sporu spoustu nedostatků, čehož se Kalenský chytil a Šaldovo počínání proti Dvořákovi zkritizoval. Další *Dvořákiana* už potom nevyšla. Boleslav Schnabel-Kalenský zemřel tři dny po vydání svého posledního příspěvku.

Dalibor zveřejnil 25. dubna 1912 událost popsanou Kalenským v souvislosti s lidovýchovným koncertem, která značí přímý důsledek konání protidvořákovské strany: „*Pravil jsem panu jednateři, zda je možno, aby v hudebním světě vůbec, v českém národě pak zvláště někdo pohlížel na Dvořáka s neúctou. Pan jednatel se podivně pousmál a pravil mně, že ve výboru měl tuhou práci získati souhlasu většiny jeho členů, aby mohl dáti na pořad lidovýchovného koncertu, chystaného spolkem, Dvořákovy „Dumky“ a Moravské dvojzpěvy“; [...] Dostav do rukou tištěný pořad, byl jsem pozastaven jednou věcí: u každé skladby stálo v popředí na čísla velmi bohatého pořadu jméno tvůrcovo. Toliko u skladeb „Dumky“ pro housle, cello a klavír a u „Moravských dvojzpěvů“ nebylo jména skladatelova. [...] A tu mně pan předseda objasnil, že tyto skladby nebyly by dány na pořad vůbec – pro ostudu.*“⁹⁸

---

⁹⁶ KALENSKÝ, Boleslav. *Dvořákiana III.: Až do třetího pokolení...* In: *Dalibor*, 1912, č. 13-14, (z 27.01.1912), s. 103

⁹⁷ KALENSKÝ, Boleslav. *Dvořákiana IV.:* „*Nikdy dosti Dvořáka!*“. In: *Dalibor*, 1912, č. 42-43, (z 20.09.1912), s. 307.

⁹⁸ KALENSKÝ, Boleslav. *Sešikování „protidvořákovců“*. In: *Dalibor*, č. 29, 1912 (z 25. 4. 1912), s. 218.

Časopis *Dalibor* v protidvořákovské aféře vystupoval pravidelně snad v každém čísle. Příspěvků vyšlo opravdu nespočet. V době první světové války bylo vydávání časopisu přerušeno a svou činnost obnovil až v roce 1919. Boje o Dvořáka i tak v této době nadále pokračovaly, ale už rozhodně ne v takové míře a spíše se obrátily proti Josefu Sukovi.

5 Osobnosti 20. století spojené s dvořákovským bojem

Osobností, které se postavily pro i proti Dvořákovi, bylo zajisté více. V této kapitole je věnován prostor především těm „nejproslulejším“. Nejvíce aktivními agresory z řad smetanovců byli Zdeněk Nejedlý, Vladimír Helfert a Josef Bartoš. Smetanův celoživotní ctitel a učitel všech zmíněných smetanovců Otakar Hostinský zde není uveden záměrně, protože do bojů o Dvořáka už nezapadá. Nezúčastnil se jich. Zemřel v lednu roku 1910. Je ovšem velmi důležitý ve smyslu takovém, že silně ovlivnil řadu svých žáků, kteří poté zastávali jeho názory a ideologie a vlastně jako první proti Dvořákovi začal vystupovat, ač nutno podotknout, že vždy s úctou. Do tzv. dvořákovských bojů se připojili i lidé bez jakéhokoliv hudebního vzdělání, jako byl například již zmíněný František Xaver Šalda.

Za stranu, která se postavila za Dvořáka, je zde uveden pouze Josef Suk, kterého ovšem pravděpodobně boje poznamenaly nejvíce. Útoky na Dvořáka totiž později překlenuly v útoky proti Sukovi, což se rovněž odrazilo nejen na jeho umělecké činnosti, ale také v jeho osobním životě. Za Dvořáka se postavilo mnoho dalších osobností. Jen *Protest*, namířený proti útočníkům z řad Smetanových obdivovatelů, podepsalo jedenatřicet umělců. Významně se podílelo také České kvarteto, jehož členem byl i Josef Suk a které po prvních výpadech reagovalo zařazením většího podílu Dvořákovy tvorby do svého programu.

Zbraní nemusela být pouze slova. Značně do bojů zasáhl i malíř Hugo Boettinger svými karikaturami, i když o něco později. Neangažoval se přímo v letech nejostřejší konfrontace, ale až v době, kdy se sice pořád tu a tam nějaké útoky objevovaly, nicméně už v menší intenzitě. Ve své tvorbě reagoval i na výroky z let 1912. Nejznámější reakcí je nejspíš karikatura Dvořák – balvan, která vznikla podle Nejedlého výroku, že je Dvořák „*balvan, jež si mladý český hudebník musí odvalit z cesty, aby mohl dále.*“⁹⁹ Boettinger se snažil vtípem otočit všechny útoky jak z řad smetanovců, tak i dvořákovců. Spory těžce snášel, neboť byl upřímným ctitelem obou skladatelů.¹⁰⁰

⁹⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk: „*Boj*“ *proti Ant. Dvořákovi*. In: Česká kultura I, 1912/13, s. 188. ISSN 1804-8986.

¹⁰⁰ PAULOVÁ, Eva. *Obraz jako zbraň bojů o Dvořáka a Smetanu*. In: Opus musicum, 6/2000, s. 26. ISSN 0862-8505.

5.1 Zdeněk Nejedlý

Zdeněk Nejedlý se již v mladém věku silně angažoval v oblasti kultury, především tedy hudební kultury. Byl silným, stálým propagátorem, též obdivovatelem Bedřicha Smetany a známý odpůrce Dvořáka. Stal se strůjcem „bojů proti Dvořákovi“. Již ve svých 23 letech započal svou ostrou kritiku a vyhraněnost vůči Dvořákovi. Svůj postoj si zachoval až do konce života, kdy už proti Dvořákovi „pouze“ konal.¹⁰¹

Nejedlý byl nejen muzikolog, ale také historik. Patřil mezi věrné obdivovatele Palackého pojetí českých dějin a jeho vlasteneckých postojů, i když u Nejedlého se vlastenectví už poněkud překrývalo s nacionalismem. To je patrné i ve vztahu k Bedřichu Smetanovi, kterého zajisté neuctíval pouze ze stránky čistě hudební, viděl v něm určité ideové poslání. Považoval ho za nejpokrokovějšího umělce z hlediska tradic českého umění a kultury. Nejedlý nezaujal nepřátelskou pozici pouze vůči Dvořákovi, ale i proti dalším skladatelům jako byl Vítězslav Novák, Josef Suk, Leoš Janáček a jiní. Jako zarytý smetanovec odmítal porozumět hudebním skladatelům, kteří buď nenaplnili, nebo dokonce přerůstali rámec „smetanovství“.¹⁰² Počátky Nejedlého „boje“ proti Dvořákovi jsou prokazatelně spojené s Nejedlého dvěma monografiemi o Fibichovi, které vznikly v letech 1901 a 1903. K obdivovatelům Fibicha patřil i Otakar Hostinský, který taktéž byl kritikem Dvořákových oper. Studie *Zdenko Fibich* vychází z Hostinského, avšak nejde zde pouze o Fibichovu monografii, neboť sem vkládá Nejedlý i své úvahy o absolutní hudbě a kniha prakticky stojí na počátku „bojování“ Nejedlého.¹⁰³ V monografii je Fibich, jakožto stoupenec pokrokové programní hudby, porovnáván s Dvořákem, který se řadil ke konzervativní absolutní hudbě.¹⁰⁴ Nejedlý se ve své knize důsledně nedržel svého přesvědčení o „pokrokové“ hudbě. Do „pokrokového“ rámce zahrnul i mladého skladatele Otakara Ostrčila, Fibichova i Hostinského žáka, který ovšem skládal absolutní hudbu, která je jinak v celém

---

¹⁰¹ POSPÍŠIL, Milan. *Nejedlého kritika Dvořáka – operního skladatele*. In: *Opus musicum*, 6/2000, s. 13. ISSN 0862-8505.

¹⁰² PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 50-51.

¹⁰³ Tamtéž, s. 56-59.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 61.

Nejedlého díle zatracována a jejímž přívržencem je i Dvořák, který je kvůli svému postoji k neprogramní hudbě zvlášť kritizován.¹⁰⁵

V listopadu roku 1906 v Praze se Nejedlý zúčastnil přednášky o pozdním Smetanově díle badatele Josefa Theurera, jehož snahou bylo toto dílo rehabilitovat, neboť bylo zatracováno z důvodu skladatelovy hluchoty. Theurer na přednášce vyzval k očištění Smetanova díla i jeho osoby. Zápal Nejedlého po vyslechnutí referátu byl tak velký, že neváhal dlouho a začal konat. O necelý měsíc později se v tisku objevila jména Smetanových „protivníků“, kteří vedli boj proti Smetanovi v 70. letech 19. století. Nejedlého prudké výpady se pomalu stupňovaly, až občas svými prudkými invektivami zaskočil své blízké v okruhu smetanovců. Mimo jiné, zničující výpady proti lidem byly pro Nejedlého typické po celý život. Ze začátku se pouze snažil negovat či vyvracet hodnocení Smetany, které se v tisku objevovalo. Když začaly vycházet články o Otakaru Hostinském negativního rázu v rámci jeho smetanovství, nemohl to tak Nejedlý nechat být. V roce 1912 kampaň proti Dvořákovi vrcholila a Nejedlý a jeho spolupracovníci o to více začali vyhrcovat situaci a zostřovali původní názory Otakara Hostinského. Po vydání *Protestu* jedenatřiceti umělců v *Národních listech* se Nejedlý bez rozmyslu pustil do tvrdého boje. Vypustil ostrá slova, která s sebou vláčel po zbytek svého života.¹⁰⁶

Nejkritičtěji z celého Dvořákova díla pohlížel Nejedlý na opery. Celkově odmítal všechny opery, které nepodlehly revoluční Wagnerově reformě a byly komponovány ve sféře staré francouzské opery. Jediné dvě Dvořákovy opery, které byl schopen vzít na milost, byly *Šelma a sedlák* a *Tvrdé palice*, i když je se svým daným vzorem nemohl porovnávat. Velkou historickou operu *Dimitrij* podle Nejedlého namířil Dvořák přímo proti Smetanovi. V *Dimitriji* spatřoval slohovou nabubřelost, která má za úkol porazit jemný Smetanův styl. Má být typickým příkladem nepřírozené a falešné konzervativní opery, proti které Smetana celý život bojoval.¹⁰⁷ Opera *Dimitrij* měla v dvořákovských bojích hořkou dohru ještě v 50. letech, kdy byly její reprízy po

---

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 60.

¹⁰⁶ KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*, s. 81-85.

¹⁰⁷ POSPÍŠIL, Milan. *Nejedlého kritika Dvořáka – operního skladatele*. In: *Opus musicum*, 6/2000, s. 16-17. ISSN 0862-8505.

nastudování a premiéry zakázány.¹⁰⁸ Své obnovy se opera dočkala až rok po smrti Nejedlého v roce 1963.¹⁰⁹

5.2 Vladimír Helfert

Otakar Hostinský upřímně uctíval během svého života Bedřicha Smetanu a své nadšení přenesl i na dalšího svého žáka, jímž byl Vladimír Helfert. Ten své „smetanovství“ bral tak důkladně, že se v době protidvořákovských bojů stával hned po Zdeňku Nejedlém do čela. S odstupem doby však své postoje změnil. Přiznal, že pro českou hudbu je bezprostředně důležitý i kompoziční typ Dvořáka.

Byl obdivovatelem veškerého vlasteneckého nadšení, nicméně české národní obrození považoval za problematické zejména ze strany jazykových problémů, které se stavěly nad problémy umělecké. Smetanu považoval Helfert za dovršitele národního obrození ve sféře umělecké. Byl oddaným smetanovcem, který považoval Smetanu za dokonalého vlasteneckého skladatele. Nebere ovšem Smetanu jako stvořitele české národní hudby, ale spíše ho pojímá jako pokračovatele mistrů světové hudby, jako byl kupříkladu Beethoven.¹¹⁰

Po rozpoutání protidvořákovských bojů nemohl Helfert stát nikde jinde než po boku Zdeňka Nejedlého a smetanovců. Helfert se domníval, že kvůli Antonínu Dvořákovi a jeho kompozičnímu stylu je zatlačována naše moderní hudba a širšímu publiku je vnucována pouze Dvořákova hudba. Při zahájení koncertní sezony České filharmonie bylo Dvořákovo dílo zastoupeno v programu v mnohem větší míře než například dílo Zdeňka Fibicha. Helfert zastával názory Nejedlého, kdy byl Smetana představován jako typ myslitele a Dvořák jako typ nepřemýšlivý, nevzdělaný. V „nemyslívém hudebnictví“ viděl kompoziční a vnímatelské nebezpečí, Dvořák byl pro něj „brzdou doby“. Antonín Dvořák byl typem českého muzikanta, který se nezrodil až s Dvořákem v 19. století, ale má své předchůdce již v době barokní. Helfert ve své knize *Hudební barok na českých zámcích* z roku 1916 popisuje principy starých barokních hudebníků, které jsou až nápadně podobné kompozičnímu stylu Dvořáka. Helfert

---

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 13.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 20

¹¹⁰ PEČMAN, Rudolf. *Vladimír Helfert*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2003. 232 s. Osobnosti. ISBN 80-86258-42-4, s. 85-86.

označil protireformační dobu v českých zemích za kulturní bídu a soudil podle tohoto typu muzikantství i Dvořáka v 19. století.¹¹¹

Roku 1919 se Helfert dostal na Moravu a byl jmenován profesorem gymnázia ve Vyškově, ale působil na gymnáziu v Brně. Na Moravě se začal postupně zajímat o Leoše Janáčka a jeho tvorbu. Nutno dodat, že Janáček byl Dvořákovým obdivovatelem a jeho zásluhou znala na Moravě Dvořákovu dílo široká veřejnost. Právě díky studiu pramenů a literatury o Janáčkově Helfert postupně měnil na Dvořáka názor. Začal hlouběji poznávat a studovat Dvořáka a jeho dílo. Nejednalo se o triádu Smetana – Fibich – Ostrčil postupně nahradil trojicí skladatelů Smetana – Dvořák – Janáček. Náhle změněný postoj vůči Dvořákovi se projevoval i na Helfertově publikacích. V roce 1931 vyšla *Čítanka pro třetí třídu středních škol dívčích*, kde se objevila Helfertova stať o Dvořákovi, ve které publikoval svůj kladný názor na Dvořáka:¹¹² „*Antonín Dvořák byl nadán velikým hudebním bohatstvím a je právem stavěn vedle Bedřicha Smetany, neboť dovedl – jako málokdo jiný – vyjádřiti svým dílem radosti a touhy svého lidu.*“¹¹³ Bylo to vůbec poprvé, kdy postavil Dvořáka vedle Smetany a nikoliv proti. Zajímavý je pak Helfertův článek o Dvořákovi a Smetanovi, který vyšel v časopisu *Index* v roce 1934. Článek shrnuje protidvořákovské boje a Helfert zde také vysvětluje svůj článek a heslo „více Dvořáka“ a celkově svůj dřívější postoj vůči Dvořákovi. Na řadě svých tvrzení i nadále trval. „*Za těchto okolností je jasno, že boj proti heslu „více Dvořáka“ vyplynul zcela organicky z naznačené situace. Smyslem tohoto boje nebylo potírání Dvořáka, jak se mylně tvrdilo v bojovném zápalu. Šlo mi tam o to, aby jak Smetanovi, tak Dvořákovi bylo dáváno, což jejich je; aby Dvořák neopanoval kulturní pole na úkor Smetany. To byla důležitá otázka o smyslu a základu naší moderní hudební kultury. [...] Toto vše možno dnes konstatovat klidně, bez nějakého ostnu proti Dvořákovi. [...] Dnes neplatí Smetana kontra Dvořák, nýbrž Dvořák vedle Smetany v tom smyslu, že tvůrčí typ Smetanovy myslitelské velikosti je doplněn typem Dvořákovy inspirační hudební bezprostřednosti a pestrého hudebního bohatství.*“¹¹⁴

---

¹¹¹ Tamtéž, s. 88-89.

¹¹² Tamtéž, s. 91-92.

¹¹³ HELFERT, Vladimír, ŠTĚDRONĚ, Bohumír, ed. a POLEDNÁK, Ivan, ed. *O české hudbě*. 1. vyd. SNKLHU. Praha: SNKLHU, 1957. 203, [2] s. Klasikové hudební vědy a kritiky; řada 1, sv. 2, s. 92.

¹¹⁴ HELFERT, Vladimír. *Smetana a Dvořáka*. In: *Index: list pro kulturní politiku*, roč. 6, 5/1934, s. 50-51.

S největší pravděpodobností byl Vladimír Helfert jediným smetanovcem, který v průběhu života svůj zarputilý postoj proti Dvořákovi změnil. Velmi k tomu ale přispěla shoda náhod, a především osobnost Leoše Janáčka.

5.3 Josef Bartoš

Dalším žákem Otakara Hostinského byl Josef Bartoš, český estetik, který působil také v oboru hudební kritiky a publicistiky. Stejně jako Nejedlý podceňoval Vítězslava Nováka, Leoše Janáčka a v roce 1913 se postavil proti Antonínu Dvořákovi. Často i nesouhlasil se všemi myšlenkami Nejedlého, dokonce údajně oponoval právě svému učiteli, smetanovci Hostinskému.

Ještě dříve, než začaly boje o Dvořáka, pohlížel Bartoš na uměleckou tvorbu Dvořáka s obdivem. Později se však začal věnovat Dvořákovi hlouběji, změnil postoj a své názory široce popsal v knize *Antonín Dvořák: Kritická studie* z roku 1913. Kniha tedy vznikla v době, kdy jsou dvořákovské boje plně rozpoutány. Bartoš ve své studii postupuje chronologicky a zpochybňuje nejen tvorbu, ale i zahraniční úspěchy. Uměleckou tvorbu označuje Bartoš za eklecticismus a v tomto směru se shodují i ostatní smetanovci. Charakteristické pro všechny smetanovce je odsouzení absolutního hudebníka, který jednoduše nezapadá do smetanovského modelu „pokrokové“ hudby. Takové názory se projevily třeba na hodnocení vokální tvorby.¹¹⁵ „*Jimi však trpí celá Dvořákova tvorba vokální v nejširším slova smyslu, opery právě tak jako kantáty, písně právě tak jako oratoria. K tomu dlužno však připojit vadu jinou již nutno vytknouti Dvořákovým operám i jeho velkým oratoriím, v nichž nám tolik vadí nedostatek dramatičnosti: neschopnost hudbou ztělesnit nám jednající osobu. Jediné tam, kde se mohl opřít o přímé vzory ze Smetany, Dvořák jakž takž ve svých dramatech vykreslil nám osoby životné, všude jinde setkáváme se s mátohami, které nejsou než šablonovitými typy, jimž všecek život a dramatická živost schází.*“¹¹⁶

Sám Bartoš se ale od pozice útočníka proti Dvořákovi odkláněl, ovšem i přesto dále spolupracoval s protidvořákovskou skupinou v časopisu *Smetana*. Svou studii o

---

¹¹⁵ PEČMAN, Rudolf. *Antonín Dvořák očima Josefa Bartoše*. In: *Opus musicum* 3/2004, s. 15-16. ISSN 0862-8505.

¹¹⁶ BARTOŠ, Josef. *Antonín Dvořák: Kritická studie*. Praha: Pelcl, 1914. 448 s., s. 415-416.

Dvořákovi považoval za příspěvek k aktuálnímu hodnocení Dvořáka. Za největší problém Bartoš považuje eklekticismus. Prosazoval názor, že kdyby Dvořák žil v 18. století, byla by jeho tvorba brána na vyšší úrovni, ale na 19. století Dvořák nestačí. Přestože mu nebyl úplně blízký jednostranný smetanismus, nevyvaroval se porovnávání Dvořáka se Smetanou.¹¹⁷ „*Je příliš hudebník, než aby pochopil zásady programní hudby, tedy hudby vázané mj. na slovo.*“¹¹⁸ Soudil umělecké kvality Dvořáka především podle vlastního vztahu k programní hudbě. Vytýkal mu například to, že neuměl správně deklamovat. Kdyby v tomto případě porovnal Dvořáka se Smetanou, musel by se vyjádřit možná i negativněji o samotném Smetanovi, pro nějž do konce života představovala česká deklamace značný problém. Přísně také Bartoš pohlíží na Dvořáka jako na dramatika. Ve své knize Bartoš popsal, že Dvořákovi chybí v operní tvorbě dramaticnost. Nutno ale také poukázat na to, že *Kritická studie* vyšla právě v době, kdy byl vyznáván požadavek „pokrokového“ umění, které se poutalo nejen k otázce české národní opery, ale také k typu Wagnerových oper a na „starou“ operu se před první světovou válkou pohlíželo s despektem. Dvořákovy sympatie ke starému typu při tvorbě oper nikdo nezapírá, ovšem nemůže to být bráno jako doklad o jeho „zpátečnictví“, o kterém smetanovci píší.¹¹⁹ Bartoš ve svých názorech upírá Dvořákovi originální nápaditost. Dle Bartoše nejsou Dvořákovy melodie původní, ale lze v nich nalézt celou škálu skladatelů, jako Bacha, Beethovena, Mozarta, Verdiho a samozřejmě Smetanu. Pro Dvořáka byla při kompozici nejdůležitější především rytmická a orchestrální stránka, pro Bartoše hlavní známka jeho nestylovosti. Velmi výrazně se také pozastavuje nad Dvořákovou zbožností.¹²⁰ „*A ruku v ruce s tímto prostým a naivním názorem na svět jde Dvořákova zbožnost, zbožnost primitiva, který v Bohu vidí zdroj nekonečné moci, jež je s to zasáhnouti v osudy lidské co nejrušivěji, avšak zároveň zdroj svrchované dobroty, již nutno poděkovat se co nejpokorněji za každý životní úspěch a vyprositi si od něho úspěchy další.*“¹²¹

---

¹¹⁷ PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 147-149.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 149.

¹¹⁹ PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 149-152.

¹²⁰ Tamtéž, s. 155-156.

¹²¹ BARTOŠ, Josef. *Antonín Dvořák: Kritická studie*, s. 411.

Josef Bartoš trval na svých názorech až do konce života. Dvořákovu tvorbu však úplně nezatracoval. Podle něj své největší umění Dvořák dokázal na komorní či symfonické tvorbě a v této oblasti si Dvořáka nejvíce cenní. V tomto názoru plně souzní se svým učitelem Otakarem Hostinským, který také považuje Dvořákovu instrumentální tvorbu za velmi plodnou a přínosnou pro českou hudbu.¹²²

5.4 Josef Suk

Josef Suk byl jedním ze signatářů *Protestu* publikovaném v *Národních listech* 15. 12. 1912 a také v bojích zaujímal jednu z klíčových pozic na straně Dvořáka. Byl výborným znalcem nejen Dvořákovy hudby, ale i jeho osobnosti. Dvořák byl nejprve Sukův učitel, později se stal i jeho tchánem, když si Suk vzal za ženu Dvořákovu nejstarší dceru Otilii.

V dobách bojů proti Dvořákovi se Suk v tisku příliš neprojevoval. Zpočátku do polemik nezasahoval vůbec, nebyl typem člověka, který by ochotně začal do tisku psát a aktivně odrážel útoky. To, že se nejprve nezapojil ale neznamenalo, že by stati o Dvořákovi bedlivě nesledoval. Poté, co útoky postupně nabíraly na obrátkách a byly čím dál ostřejší, Suk zasáhl. „[...] *jest již nejvyšší čas, bychom se poněkud seřadili a utvořili kolem Dvořáka kruh – ne kruh, který omlouvá, ale kruh, který dovede slovem a hlavně skutkem Dvořáka hájit. Je to ohavné již, jakým tonem se u nás o Dvořákovi píše.*“¹²³ Sukův boj za Dvořáka se mnohem více projevil na programech Českého kvarteta a Komorního spolku, kde protežoval Dvořákovu hudbu jak na domácí scéně, tak i zahraniční. Právě toto upřednostňování bylo Sukovi ostře vytýkáno a stalo se předmětem pro další útok Dvořákových odpůrců. Periodikum *Česká kultura* otisklo, již několikrát zmiňovaný, článek Vladimíra Helferta „*Více Dvořáka*“, na který reagovali umělci *Protestem* na titulní straně *Národních listů*. Postupně se tisková kampaň proti Dvořákovi začala obracet proti Sukovi. V této době žil Josef Suk v ústraní ve svém rodišti v Křečovicích, odkud posílal dopisy svým blízkým, ve kterých se odráží dopad útoků na Sukovu psychiku. „*Jsem ještě v takové neustálené náladě, někdy plný vzdoru, jindy skleslý v pochybnostech, zda ten můj život za něco stál, když má snaha (mohu říci někdy nadlidská) tak málo dovedla lidem říci, že mohl jsem být po dobu 10 let*

¹²² PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*, s. 159.

¹²³ VOJTĚŠKOVÁ, Jana. *Odras bojů o Dvořáka v korespondenci Josefa Suka*. In: *Opus musicum*, 6/2000, s. 27. ISSN 0862-8505.

(bezmála) jako skladatel celou řadou lidí tupen a ku konci ještě jako člověk blátem pokálen.“¹²⁴

Boje o Dvořáka postupně Nejedlý směřoval k bojům proti Sukovi, které vyvrcholily před premiérou Sukovy symfonické básně *Zrání* 30. října 1918. Premiéra *Zrání* se konala k příležitosti vyhlášení samostatnosti Československa,¹²⁵ přesto se objevila kritika, že je přísluhovačem Rakouska-Uherska. Byl to další, naštěstí neúspěšný, pokus vyloučit Suka z řad předních nositelů naší národní kultury. Suk pod tímto nátlakem velmi trpěl, přestože o jeho vlasteneckých postojích je řada důkazů. Příkladem je třeba jeho symfonická báseň *Praga*, nebo odmítání hrát oficiální rakouskou hymnu a místo toho spolu s Českým kvartetem hrával svou *Meditaci na Svatováclavský chorál*.¹²⁶ Po tomto útoku byl Suk psychicky i fyzicky na dně svých sil a nervově se zhroutil. V této době procházel svou druhou největší krizí v životě, první byla v období smrti manželky. Několik měsíců se stranil veřejnosti a vzdal se své veškeré umělecké činnosti.

Na konci 20. let útoky na Dvořáka už nebyly tak intenzivní, ale stále se vedly polemiky o jeho díle, především o opeře. Objevovaly se názory třeba na operu *Čert a Káča*, která podle kritiků nemá originální téma a měla dávno zmizet. Suk se o případu vyjádřil v dopise malířovi Hugo Boettingerovi: „*Protivné jest ovšem jednostranné uznávání a je ovšem možno, i docela dobré, vyslovit slušně určité pochyby o dílech velikých lidí. I já nejsem slepý a hluchý a mám právě v případě Čerta a Káči nějaké pochyby. Ale proč je s takovou divokou radostí zdůrazňovat zde a proč nevyskytne se již dnes ani jeden hlas, který by bez patolízalství nepromluvil např. o díle Fibichově? [...] Kritika o Dvořákovi projevuje se dnes s jakous takous opatrností, ale tím zjevněji jest vyjádřena přímo zloba a nenávisť vůči němu, [...]*“.¹²⁷

Uvedené úryvky ze Sukovy korespondence jsou dokladem jeho nekompromisního postoje proti Dvořákovým odpůrcům. Suk značně přispěl

---

¹²⁴ Tamtéž, s. 29.

¹²⁵ Tamtéž, s. 30.

¹²⁶ SUK, Josef a SVOBODOVÁ, Marie, ed. *Dopisy nejbližším*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1976. 153 s., s. 47.

¹²⁷ VOJTĚŠKOVÁ, Jana. *Odras bojů o Dvořáka v korespondenci Josefa Suka*. In: *Opus musicum*, 6/2000, s. 31. ISSN 0862-8505.

k prosazování Dvořákova díla a dokázal jeho význam pro českou kulturu. Ještě za života Josefa Suka došlo k uklidnění situace a utišení negativních postojů vůči Dvořákově osobě i tvorbě. Sám Suk mohl i pokojně poznamenat: „*Jsou ostatně mnohé věci, které mne naplňují vírou, že mnohé již prosvítá. Může se ještě nějak mezi řádky do Dvořáka a do mne tlouci, ale ani kousíček z nás nebude uražen.*“¹²⁸

---

¹²⁸ Tamtéž, s. 32.

6 Zapojení tématu dvořákovských bojů do výuky

6.1 Debatní souboj Smetana-Dvořák (střední školy)

Časový plán: 1 vyučovací hodina (45 minut)

- **příprava:** 10-15 minut
- **aktivita:** 20 minut
- **závěrečné shrnutí:** 10 minut

Předpoklady

Žáci mají alespoň základní znalosti o bojích, problémech a situacích, které se v hudbě odehrávaly ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století – absolutní X programní hudba, wagnerovské drama, boje proti Smetanovi, boj o Dvořáka.

Průběh aktivity

Třída se rozdělí na dvě skupiny, smetanovce a dvořákovce. Jedna skupina bude mít za úkol hájit Dvořáka (dvořákovci) a druhá Smetanu (smetanovci). Žáci upraví třídu tak, aby skupinky seděly přímo proti sobě. Během debaty by měl každý alespoň jednou vystoupit a pronést svůj názor, svou obhajobu daného skladatele. Každá skupina dostane svůj příslušný materiál na prostudování. Ke každému z nich ještě patří úryvky z dobového tisku pro lepší představivost o celé situaci. Žáci by se nejlépe měli vžít do celé situace, mohou používat i argumenty z materiálů. Obě skupiny by měly vystupovat na obhajobu svého skladatele, ale aby byla diskuse bohatší, měly by i „zaútočit“ na skladatele druhé skupiny.

Závěrečné shrnutí

Po skončení debaty by si žáci měli uvědomit, jak absurdní vlastně byly boje o oba skladatele, které vedli jejich obdivovatelé vždy na úkor toho druhého. V závěrečné diskusi bychom měli podotknout i současné vnímání Smetany a Dvořáka, tedy jako dva nejvýznamnější české skladatele, jejichž kvalita díla je vyrovnaná. Důležité je také prodiskutovat s třídou složitost celé situace a dobu, v níž se boje odehrávaly. Na tomto příkladu srovnávání dvojice Smetana-Dvořák by měli žáci dojít k uvědomění, že každý skladatel, stejně jako člověk, má své chyby, každý má jinou povahu, jiný styl a nemůžeme odsoudit jeho kvality jen proto, že „nám se to zrovna nelíbí“.

6.1.1 Materiály k aktivitě

SMETANOVCI

V 70. letech 19. století rozpoutali protismetanovci boj proti Smetanovi. Jedním z hlavních důvodů, proč jim Smetana tolik vadil, bylo jeho odklonění se od absolutní hudby a používání německé Wagnerovy reformy při komponování. Smetana převzal sice pouze princip wagnerovského dramatu, ale v době, kdy byl kladen velký důraz na vlastenectví a při tvorbě národní kultury obzvlášť, bylo společnosti proti srsti používat cokoliv německého. Ostré polemiky nebyly namířené pouze proti Němectví. Spory se ale vedly právě i proti principům, které zaváděla Wagnerova reforma, proti které protestovali zastánci starého typu italské opery. V italském typu opery byl kladen důraz především na hlas a výraz, nikoli na deklamaci, tedy precizní artikulaci při zpěvu. Boje nesouvisely pouze s operou, ale také se spory o vedení Prozatímního divadla, kde byl Smetana kapelníkem. Nejtvrdší útoky na Smetanu ustaly po jeho náhlém ohluchnutí v roce 1874.¹²⁹ V 80. letech začali dvořákovci proti Smetanovi nepřímo útočit prostřednictvím Dvořáka, který v tu dobu slavil v zahraničí velké úspěchy a byl tedy po světě známější než Smetana.

Po přelomu století smetanovci otevřeli staré rány. Nejprve byly spory namířené spíše na Smetanovi protivníky z dob bojů proti Smetanovi, ale postupně překlenujly v boje o Dvořáka. Situace se obrátila ve prospěch Smetany. Zatímco v dobách bojů o Smetanu bylo hlavním problémem wagnerovské drama, proti Dvořákovi útočili smetanovci z opačného důvodu – Dvořák se v tvorbě přiklonil ke starému typu opery a také k absolutní hudbě. Kvůli tomu nevešel se tak do modelu „pokrokové hudby“. Byl tak stavěn proti Smetanovi jako nepřemýšlivý, zatímco Smetana byl prezentován jako velký myslitel. Smetanovci vnímali Dvořáka jako „zpátečníka“ a „brzdu doby“. Až postupem času začal být Dvořák stavěn vedle Smetany, nikoliv proti němu.

---

¹²⁹ LUDVOVÁ, Jitka a kol. *Hudební divadlo v českých zemích: osobnosti 19. století*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2006. 698 s. Česká divadelní encyklopedie. ISBN 80-7008-188-0, s. 492.

DVOŘÁKOVCI

Ostré kritiky či útočení proti Dvořákovi a jeho tvorbě probíhalo ještě před Dvořákovou smrtí, ale počátek tzv. bojů o Dvořáka se datuje kolem roku 1910. „Bojovalo se“ především prostřednictvím tisku. Ze strany smetanovců se objevovaly útoky v časopisech *Smetana* a *Česká kultura*. Dvořákovci se projevovali v časopisu *Dalibor* a *Hudební revue*. Boje o Dvořáka volně navázaly na boje proti Smetanovi, které probíhaly v 70. a 80. letech 19. století, kde nastal problém kolem wagnerovského dramatu. Smetana byl zatracován především za „wagneriánství“. Za svého života nedosáhl v zahraničí takových úspěchů jako Dvořák, který v této době slavil úspěchy v Anglii a o něco později i v Americe. V boji o Dvořáka byl naopak Dvořák odsuzován za svou tvorbu, která se právě odkláněla od modelu „pokrokové hudby“ (wagnerovské drama, programní hudba). Byl hanlivě označován za eklektika¹³⁰ a pouhého „českého muzikanta“, který bude za pár let zapomenut. Smetanovci o Dvořákovi tvrdili, že se minul s dobou. Kdyby se Dvořák narodil o století dříve, byla by podle nich jeho hudba váženější. Dvořákovci na útoky smetanovců reagovali zpočátku tak, že Dvořákovu dílo intenzivně prosazovali na programech, aby bylo Dvořáka co nejvíce slyšet. V tisku poukazovali na chyby v kritikách smetanovců Dvořákových děl, snažili se zpochybnit jejich tvrzení a zabránit pošpinění Dvořáka. V roce 1912 dvořákovci sepsali tzv. *Protest* proti počínání smetanovců, pod který se podepsalo 31 umělců. Útoky na Dvořáka postupně mírnily. Smetanovci zaměřili svou pozornost na Dvořákova zetě Josefa Suka. Dohru měly boje o Dvořáka ještě v 50. letech, kdy jeden z hlavních útočníků Zdeněk Nejedlý¹³¹ zakázal reprízovat Dvořákovu operu *Dimitrij* a také díky jeho „píli“ byla v roce 1953 na Pražském jaru zařazena pouze jediná Dvořákova skladba, a ještě mimo schválený hlavní program.¹³²

---

¹³⁰ eklekticismus = nepůvodnost; nedodržování systémů; jedinec si vybírá pouze některé dané prvky, které mísí s vlastní koncepcí

¹³¹ Zdeněk Nejedlý byl v této době ministrem školství a kultury.

¹³² <http://www.antonin-dvorak.cz/zajimavosti> [cit. 31. 3. 2021]

Boj proti Smetanovi

„každá moje opera je jiná. Já nepadělám skladatele žádného, já se jen obdivuji velikosti jejich a vše přijímám pro sebe, co uznám za dobré a krásné v umění a především pravdivé. Vy to už o mně dávno znáte, ale jiní to nevědí a myslí, že zavádím wagnerismus! Mám dost co dělat se smetanismem, jen když ten sloh je poctivý.“¹³³

„[...], byla-li pak dále ještě citlivěji porušena Vaším ‚Daliborem‘, jemuž by už nejlépe slušelo jméno ‚Dalibor Wagner‘, tož jí hrozí nyní úplným již zničením, [...]“¹³⁴

„Kdež jsou ti čeští hudebníci, jimž vytykáte nejenom nedostatek smyslu pro věc národní, ale přímo zradu na vlasti a národu a kdo jste vy, vzorní vlastenci a národovci? Mezi našimi operními skladateli jest muž, jenž nám dosud jediný napsal něco vskutku národního. Míním Smetanu a především jeho ‚Prodanou nevěstu‘. [...] Není to také Smetana, jenž v celé řadě jiných skladeb, především mužských sborů, s úspěchem nejrozhodnějším pěstoval směr národní? A přece jsou lidé, kteří právě tohoto zakladatele naší národní hudby počítají mezi hlavy protinárodního spiknutí hudebního!“¹³⁵

Boj proti Dvořákovi

„A ruku v ruce s tímto prostým a naivním názorem na svět jde Dvořákova zbožnost, zbožnost primitiva, který v Bohu vidí zdroj nekonečné moci.“¹³⁶

„Ale přitom musíme v zájmu naší umělecké kultury žádati, aby popřáno bylo Dvořákovi jen to místo, které mu náleží. Vedle hudby Dvořákovy stojí zde naše hudební kultura, Smetanou počínající. Ta musí vždy zůstatí naší chloubou a pýchou před celým světem a musí stále státi v popředí zájmů. Vedle ní jest Dvořák pouhou složkou našeho hudebního života.“¹³⁷

---

¹³³ HOLZKNECHT, Václav. *Bedřich Smetana: život a dílo*. 2., rozš. a upr. vyd. Praha: Panton, 1984. 464 s., [54] s. obr. příl., s. 389.

¹³⁴ HOSTINSKÝ, Otakar a HOSTINSKÝ, Bohuslav, ed. *Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu: vzpomínky a úvahy*. Druhé doplněné vydání. V Praze: Jan Laichter, 1941. xix, 502 stran, 16 listů obrazových příloh. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných; kniha XIV., s. 186.

¹³⁵ Tamtéž, s. 284.

¹³⁶ BARTOŠ, Josef. *Antonín Dvořák: Kritická studie*, s. 411.

¹³⁷ HELFERT, Vladimír. „Více Dvořáka!“ In: *Česká kultura I*, 1912/13, s. 118. ISSN 1804-8986.

„Vedle toho může ale Dvořákova hudba skrývati nebezpečí čistě české. Jest to právě onen pohodlný a nízký názor na ‚českost‘ Dvořákovy hudby, [...]“¹³⁸

„Ale zde již vidíme, jaké vážné nebezpečí může v sobě skrývati Dvořákova hudba.“¹³⁹

„My vždy vystupujeme a budeme vystupovat proti jednostrannému kultu Dvořákovu, který naši hudbu i naše obecenstvo poškozujе.“¹⁴⁰

„[...] mne Dvořák nezajímá. Pro mne jest to odbytá mrtvá kapitola z české hudby, [...] Jest to balvan, jež si mladý český hudebník musí odvalit z cesty, aby mohl dále“¹⁴¹

„Světového převratu, nového období dějin v oblasti hudby nemohl přirozeně způsobiti Dvořák překročením své vlasti. Nemohl ho však způsobiti také z jeho vrstevníků ani starší Smetana, ještě méně však mladší Fibich.“¹⁴²

Osobní vztah Smetany a Dvořáka

„Myslím, že mimo Bendla by Vám mohli též mladší talenti Dvořák a Fibich snad lépe posloužiti než já ubohý hluchý musikant na odpočinku. Jsouť velikého talentu, bujaré šťastné mysli a bohaté fantazie. Ať rozmnoží literaturu zpěvu mužského!“¹⁴³

„Přijměte nejvřelejší blahopřání k dnešnímu dnu. Buďte nám ještě dlouho zachováni!
Antonín Dvořák“¹⁴⁴

---

¹³⁸ Tamtéž, s. 117.

¹³⁹ Tamtéž, s. 117.

¹⁴⁰ HELFERT, Vladimír. *Boj o Dvořáka*. In: Smetana, 1913, č. 1 (z 25. 1. 1913), s. 122. ISSN 1803-9707.

¹⁴¹ NEJEDLÝ, Zdeněk. „Boj“ proti Ant. Dvořákovi. In: Česká kultura I, 1912/13, s. 188. ISSN 1804-8986.

¹⁴² KALENSKÝ, Boleslav. *Dvořákiana III.: Až do třetího pokolení...* In: Dalibor, 1912, č. 13-14, (z 27.01.1912), s. 103

¹⁴³ REKTORYS, Artuš. *Dokumenty. Liszt-Smetana-Dvořák*. In: Smetana, 1911, č. 2 (z 20. 10.1911), s. 26. ISSN 1803-9707.

¹⁴⁴ DVOŘÁK, Antonín, BRADOVÁ, Ludmila, ed. a KUNA, Milan, ed. *Korespondence a dokumenty: kritické vydání. Sv. 4, Korespondence odeslaná 1896-1904*. 1. vyd. Praha: Editio Supraphon, 1995. 407 s. ISBN 80-7058-336-3, s. 285.

POMOCNÉ BODY PRO PEDAGOGA K ZÁVĚREČNÉMU SHRUTÍ

- Jaký máte názor na oba spory?
- Co bylo skutečnou podstatou „bojů“?
- Co bylo podle vás na bojích nejvíce absurdního?
- Jak vnímáte dvojici Smetana-Dvořáka?
- Myslíte si, že by dílo obou skladatelů bez bojů upadlo v zapomnění?
- Našli byste ve Smetanově tvorbě stopy zmíněného „němectví“?
- Přijde vám Dvořákova hudba jako „zpátečnická“?
- Je etické zahajovat podobné spory proti jiné osobě jen proto, že „nám se nelíbí“?
- Jak vnímáte osoby, které se nějakým způsobem liší a nejdou tzv. „s dobou“? Např. se oblékají jinak než vy, poslouchají jinou hudbu apod.
- Víte o nějakých dalších (i mimohudebních) sporech, které se odehrávaly přibližně ve stejném období? (např. boj proti Sukovi, spor o smysl českých dějin)
- Probíhají podobné spory i dnes? Jakou formou?

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo shrnout protidvořákovské boje pomocí periodik a osobností do nich angažovaných. První část práce se zabývala především plynulému přechodu do doby bojů o Dvořáka. Situace kolem osobnosti Dvořáka postupně gradovala již během jeho života. Dvořákův hlavní protivník, Zdeněk Nejedlý, útočil na Dvořákovo dílo ještě dlouho před celou eskalací bojů v roce 1910. Záminkou pro počátek bojů se stala přednáška Josefa Theurera o pozdním Smetanově díle. Theurer ani nemohl tušit, co se po přednášce spustí. Jeho slova, aby byli jmenováni všichni ti, co se podíleli na útocích namířených proti Smetanovi, rozpoutala něco, co už později nešlo zastavit. V hudebních časopisech se v té době poměrně často střídalo jejich vedení. Tím se také stávalo, že se často v časopisech měnila názorová orientace. Smetanovci tak ztráceli prostor pro vyjadřování. Založili proto svůj vlastní nový časopis *Smetana*, později i časopis *Česká kultura*. Dvořákovci ovládli hudební list *Dalibor*, založený ještě v dobách bojů o Smetanu a který byl původně smetanovsky zaměřený. Pomocí úryvků z těchto periodik se podařilo alespoň naznačit různorodost chování, názorů ze strany smetanovců a jak se proti tomuto všemu bránili dvořákovci, nebo jak oni sami útočili.

Další část práce byla věnována osobnostem, které jsou s boji o Dvořáka spojené. Smetanovci v této části jako analyzované osobnosti převažují, neboť právě u nich bylo možné sledovat vývoj jejich změn postojů a názorů. Byli to Zdeněk Nejedlý, Vladimír Helfert a Josef Bartoš. K obratu v přesvědčení došlo u dvou z nich – Helferta a Bartoše. Josef Bartoš byl nejprve Dvořákovým příznivcem a až později se přiklonil spíše k názorové skupině Nejedlého. Naopak tomu bylo u Vladimíra Helferta, který byl zpočátku zarytým smetanovcem. Ne přímo v době probíhajících bojů, ale o několik let později, ve 30. letech, své postoje přehodnotil. Ze zástupců dvořákovců byl představen pouze Dvořákův zeť Josef Suk. Po dvořákovských bojích obrátil Zdeněk Nejedlý svou pozornost a kritiku právě na Suka. Na příkladu Suka lze dobře vyčíst, jak dvořákovci útoky snášeli. Díky úryvkům ze Sukovy osobní korespondence bylo možné sledovat jeho vnitřní boje, protože útoky na Dvořáka se citelně dotkly nejen Sukovy psychiky, ale částečně zasahovaly i do jeho tvorby.

Závěr této práce se zaměřuje na zapojení dvořákovské tematiky do výuky. Pro tyto účely by mohla dobře posloužit aktivita, ve které je kladen důraz na aktivní zapojení všech žáků. Výuková lekce „Debatní souboj“ je dána záměrně pouze pro

střední školy, protože dle mého názoru by toto téma pro žáky základních škol bylo ve výkladu dějin hudby až příliš podrobné a náročné. „Debatní souboj“ by mohla zároveň sloužit k rozvíjení vlastních myšlenkových postojů, umění vyjádřit svůj názor na danou věc, k rozvoji osobního projevu před publikem. Případně může uvedená činnost sloužit pouze jako inspirace pro učitele do výuky jiného tématu než pouze boje o Dvořáka, třeba pro spory programní a absolutní hudby apod., nebo může využít pouze materiály k aktivitě pro vlastní debatu o tématu se žáky.

Dnes s odstupem času můžeme konstatovat, jak absurdní a zbytečné byly útoky na Dvořáka. Jedním z tvrzení smetanovců proti Dvořákovi bylo, že po pár letech po smrti upadne v zapomnění. Nenaplnily se ani jejich obavy z úpadku díla Smetany kvůli prosazování Dvořáka. Oba skladatelé však všechny tyto útrapy „přežili“ a můžeme o nich říci, že jsou v dnešní době považováni za nejslavnější české skladatele klasické hudby.

Prameny a literatura

- BARTOŠ, Josef. *Antonín Dvořák: Kritická studie*. Praha: Pelcl, 1914. 448 s.
- BLAHYNKA, Milan. *Novinář Zdeněk Nejedlý*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1979. 302, [2] s. 17 s. fot. příl. Osobnosti čes. a slov. žurnalistiky.
- ČORNEJ, Petr. *Hudební klub v Praze (1911-1927)*. In: Z bojů o českou hudební kulturu: Sborník studií. Praha: Academia, 1979. 301, [1] s.
- DOSTÁL, Jiří. *České hudební časopisectví*. (Sto let jeho trvání.) In: MIKOTA, Václav, ed. *Hudba a národ*. V Praze: Svaz českých knihkupců a nakladatelů, 1940.
- DVOŘÁK, Antonín, BRADOVÁ, Ludmila, ed. a KUNA, Milan, ed. *Korespondence a dokumenty: kritické vydání. Sv. 4, Korespondence odeslaná 1896-1904*. 1. vyd. Praha: Editio Supraphon, 1995. 407 s. ISBN 80-7058-336-3.
- DVOŘÁK, Otakar, KOUPIL, Jan a DVOŘÁK, Antonín. *Můj otec Antonín Dvořák*. Vyd. 1. Příbram: Knižovna Jana Drdy, 2004. 216 s., [2] s. příl. ISBN 80-86240-78-9.
- HELFERT, Vladimír, ŠTĚDRONĚ, Bohumír, ed. a POLEDŇÁK, Ivan, ed. *O české hudbě*. 1. vyd. SNKLHU. Praha: SNKLHU, 1957. 203, [2] s. Klasikové hudební vědy a kritiky; řada 1, sv. 2.
- HOLZKNECHT, Václav. *Antonín Dvořák*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1955. 124 s., [17] s. obr. příl. Knižnice životopisů.
- HOLZKNECHT, Václav. *Bedřich Smetana: život a dílo*. 2., rozš. a upr. vyd. Praha: Panton, 1984. 464 s., [54] s. obr. příl.
- HOSTINSKÝ, Otakar a HOSTINSKÝ, Bohuslav, ed. *Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu: vzpomínky a úvahy*. Druhé doplněné vydání. V Praze: Jan Laichter, 1941. xix, 502 stran, 16 listů obrazových příloh. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných; kniha XIV.
- JŮZL, Miloš. *Otakar Hostinský*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1980. 378 s., [29] s. obr. příl. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; sv. 57.
- KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2012. 569 s. ISBN 978-80-7432-253-2.
- LUDVOVÁ, Jitka a kol. *Hudební divadlo v českých zemích: osobnosti 19. století*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2006. 698 s. Česká divadelní encyklopedie. ISBN 80-7008-188-0.
- PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*. Vyd. 1. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1992. 185 s. ISBN 80-210-0425-8.

- PEČMAN, Rudolf. *Vladimír Helfert*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2003. 232 s. Osobnosti. ISBN 80-86258-42-4.
- SMETANA, Robert. *O místo a význam Dvořákova skladatelského díla v českém hudebním vývoji*. Praha: Svaz čs. skladatelů, 1956. 171 s. Knižnice Hudebních rozhledů; Roč. 2. Sv. 7.
- SPÁČILOVÁ, Jana, ed. *Répertoire international de la presse musicale. Hudební listy 1870-1875*. Baltimore, Maryland: RIPM, [2016], ©2016. 3 svazky (xlvi, 991 stran). ISBN 978-1-59662-173-2.
- SUK, Josef a SVOBODOVÁ, Marie, ed. *Dopisy nejbližším*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1976. 153 s.
- ŠKVORECKÝ, Josef. *Scherzo capriccioso: veselý sen o Dvořákovi*. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Odeon, 1991. 486 s. Klub čtenářů; sv. 646. ISBN 80-207-0292-X.
- ŠOUREK, Otakar. *Antonín Dvořák*. Praha: Mánes, 1929. 197 s. Zlatoroh. Sbírká ilustrovaných monografií; Sv. 54-55. ZACHAŘOVÁ, Stanislava. *Nejedlého polemika o Karla Knittla*. In: *Z bojů o českou hudební kulturu: Sborník studií*. Praha: Academia, 1979. 301, [1] s.

Časopisy

- HELFERT, Vladimír. *Boj o Dvořáka*. In: *Smetana*, 1913, č. 1 (z 25. 1. 1913). ISSN 1803-9707.
- HELFERT, Vladimír. *Smetana a Dvořáka*. In: *Index: list pro kulturní politiku*, roč. 6, 5/1934.
- HELFERT, Vladimír. „*Více Dvořáka!*“ In: *Česká kultura I*, 1912/13. ISSN 1804-8986.
- *Hudební listy: orgán "Ústřední jednoty zpěváckých spolků československých"*. Praha: Ústřední jednota zpěváckých spolků československých, 1870-1879.
- KALENSKÝ, Boleslav. *Dvořákiana I: Prof. dr. Zd. Nejedlý a Dvořák*. In: *Dalibor*, 1911, č. 34 (z 25. 11. 1911).
- KALENSKÝ, Boleslav. *Dvořákiana III.: Až do třetího pokolení...* In: *Dalibor*, 1912, č. 13-14, (z 27.01.1912).
- KALENSKÝ, Boleslav. *Dvořákiana IV.: „Nikdy dosti Dvořáka!“*. In: *Dalibor*, 1912, č. 42-43, (z 20.09.1912).
- KALENSKÝ, Boleslav. *Sešikování „protidvořákovců“*. In: *Dalibor*, č. 29, 1912 (z 25. 4. 1912).

- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Antonín Dvořák mrtev*. In: Zvon IV, 1904, č. 33 (z 6. 5. 1904). ISSN 1211-894X.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dvořákova „Rusalka“*. In: Rozhledy: revue umělecká, politická a sociální, 1901, č. 8 (z 25.5.1901).
- NEJEDLÝ, Zdeněk. In: Zvon IV, 1904, č. 39 (z 17. 6. 1904). ISSN 1211-894X.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *„Boj“ proti Ant. Dvořákovi*. In: Česká kultura I, 1912/13. ISSN 1804-8986.
- PAULOVÁ, Eva. *Obraz jako zbraň bojů o Dvořáka a Smetanu*. In: Opus musicum, 6/2000. ISSN 0862-8505.
- PEČMAN, Rudolf. *Antonín Dvořák očima Josefa Bartoše*. In: Opus musicum 3/2004. ISSN 0862-8505.
- POSPÍŠIL, Milan. *Nejedlého kritika Dvořáka – operního skladatele*. In: Opus musicum, 6/2000. ISSN 0862-8505.
- REKTORYS, Artuš. *Dokumenty. Liszt-Smetana-Dvořák*. In: Smetana, 1911, č. 2 (z 20. 10.1911). ISSN 1803-9707.
- *Spolkové zprávy*. In: Dalibor, 1911, č. 16-17 (z 27.01.1911).
- ŠOUREK, Otakar. *Koncerty „pěveckého sdružení pražských učitelů“*. In: Hudební revue, 1912, roč. 5. č. 7.
- URBÁNEK, Mojmír. In: Dalibor XXVI, 1904, č. 24 (z 2. 5. 1904).
- VOJTĚŠKOVÁ, Jana. *Odras bojů o Dvořáka v korespondenci Josefa Suka*. In: Opus musicum, 6/2000. ISSN 0862-8505.

Online zdroje

- <http://www.antonin-dvorak.cz/zivot>
- <http://www.antonin-dvorak.cz/zajimavosti>
- https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=7538
- SMOLKA, Jaroslav. *Ladislav Vycpálek hudební kritik*. In: Živá hudba 2011/2. On-line <https://ziva-hudba.info/ladislav-vycpalek-hudebni-kritik/>.